

QUO VADIS, SOCIÁLNÍ DEMOKRACIE?

Záznam z diskusního fóra, konaného
3. 3. 1997 v Liberálním institutu.

Quo vadis, sociální demokracie?

**Záznam z diskusního fóra, konaného
3. 3. 1997 v Liberálním institutu.**

Quo vadis, sociální demokracie?

Pro Liberální institut a Centrum Liberálních studií vydala
GRADA Publishing, 1997.

Vydání první, počet výtisků 500.

© Liberální institut, 1997

ISBN 80-7169-500-9

Miroslav Ševčík

Vážené dámy, vážení pánové, dovoluji abych přivítal na našem diskusním fóru pány Karla Hrubého, Oto Novotného, Jozefa Wagnera a Petra Wurma. Dále mezi námi vítám řadu významných politiků a známých osobností ze společenského života.

Předpokládám, že všichni obdrželi písemné podklady k dnešní diskusi. Poprosil bych diskutující, aby uvedli svá témata, která si připravili písemně zhruba v 7 - 10 minutovém proslovu. Poté bychom diskutovali nad některými tématy, jejichž řešení stojí před naší zemí. Tato témata se bytostně dotýkají i sociální demokracie.

Dá se říci, že sociální demokracie stojí na jakémsi pomyslném rozcestníku. Možná se rok 1997 stane stejně významným, jako některé mezíčky v historii sociální demokracie. Možná se dozvíme, jaký je přístup sociální demokracie k vstupu do NATO, zda bude prosazovat referendum či nebude, jak se postaví k principu stranické kázně, zda to bude přístup opravdu demokratický a svobodný, či přístup, který byl v minulosti nazýván demokratickým centralismem. V neposlední řadě je to i otázka, zda nenastává vhodná doba k tomu, aby se rozhodla, pokud chce vládnout, s kým bude vládnout, zda je pro členy sociální demokracie přijatelné, aby byla utvořena velká koalice či zda je státotvorná spolupráce se stranami vládní koalice pořád ještě nepřijatelná.

Poprosil bych nyní svého kolegu pana Ing. Schwarze, aby pronesl na úvod několik vět a pak hned dáme slovo hlavním řečníkům.

Jiří Schwarz

Kolega už téměř vše řekl za mne, a tak dodám pouze to, co on neřekl. Chci přivítat pana Petra Morávku, na kterého můj kolega zapomněl, a který si to určitě zaslouží nejen proto, že patří k vysoké stranické hierarchii sociální demokracie.

Proč jsme si dovolili pozvat tolik významných hostů, včetně lidí z okruhu pana Miloše Zemana? Důvod je následující. Zdá se nám, že rok 1997 by mohl být jedním z velkých roků, jedním z významných let ve vývoji sociální demokracie. Možná by se mohl přiřadit k takovým rokům, které by se svým významem rovnaly roku 1878, kdy sociální demokracie vznikla, roku 1893, kdy se oddělila česká sociální demokracie od rakouské sociální demokracie, roku 1918, kdy sociální demokracie reagovala na vznik nového státu, roku 1920, v němž byly dokonce dva XIII. sjezdy sociální demokracie. Jeden svolala levice a ten se pak stal základem pro vznik Komunistické strany Československa v roce 1921. Jiný sjezd v roce 1920 byl sjezdem „pravice“ a ten potvrdil sociálně demokratickou linii tehdejší sociální demokracie. Dalším významným rokem byl rok 1947, v němž došlo k dalšímu velkému zlomu v sociální demokracii, kdy proruské křídlo, vedené Zdeňkem Fierlingerem, bylo vytlačeno demokratickými silami v sociální demokracii na čele s ministrem Majerem a výsledkem byla volba B. Laušmana předsedou sociální demokracie. V neposlední řadě k nim patří rok 1989, kdy se obnovila činnost sociální demokracie pod vedením pana Horáka a rok 1993, kdy se do vedení strany dostal Miloš Zeman a ta se celá dynamizovala a mimo jiné začala „jít vládě po krku“ a činí tak dodnes. Otázkou je, zda má sociální demokracie pokračovat v tvrdém konfrontačním stylu jako permanentní předvolební kampani nebo má svůj politický styl poněkud změnit. Na

tuto otázku by nám měli pomoci najít odpověď naši diskutující. Takže předávám slovo prvnímu vystupujícímu, panu Karlu Hrubému. Prosím.

Karel Hrubý

Děkuji pane prezidente za vlídné přivítání. Dámy a pánové, vážení přátelé. Uvažovat o cestě sociální demokracie na půdě Liberálního institutu je zcela legitimní: neboť **politický liberalismus** se svým důrazem na přirozenost a nezczizitelnost základních lidských práv a svobod je jedním z hlavních myšlenkových proudů, z nichž se **konstituuje sociální demokracie**.

Sociální demokracie měla a má kritický až odmítavý postoj k **hospodářskému**, pokleslému liberalismu zájmových stran měšťanstva (a má ho k neoliberalistickému ekonomismu), ale nebojovala proti **klasickému liberalismu politickému**, který proklamoval občanskou rovnoprávnost, právo na sebeurčení, ochranu menšin a svobodu názoru. (Proti tomu bojovali komunisté: cit.)

Klasická liberálně občanská teorie byla naopak sociálními demokraty hodnocena kladně, neboť v ní byly obsaženy principy **demokracie**, které sociálním demokratům - na rozdíl od ortodoxních marxistů a pozdějších leninistů - byla neodmyslitelným předpokladem k uskutečňování reformy společnosti ve smyslu socialismu.

Liberální principy a svobody jsou citovány v dokumentu zakládajícího **břevnovského sjezdu** z r. 1878, kde se požaduje **svoboda tisku, spolčování a shromažďování, všeobecné volební právo, právo koaliční, nezávislost soudů a zrušení jakékoli nerovnosti** (v sociálně demokratickém dokumentu samozřejmě se myslí zdůrazněně na odstranění nerovnosti sociální), což všechno jsou také požadavky „klasického liberalismu“, jemuž princip sebeurčení, rovnost občanských práv, dělba moci, nezávislost soudů, reprezentativní způsob vlády a její kontrola parlamentem byly základními kameny demokracie (metaforicky: vládá lidu, lidem a pro lid).

O dvacet let později (1899) varuje **Eduard Bernstein**, tento koryfeje demokratického socialismu (Předpoklady socialismu a úkoly sociální demokracie) před vyhlašování války liberalismu a upozorňuje, že „**demokracie je politickou formou liberalismu**“, v níž je zahrnuta právní idea „**zrovnoprávnění všech příslušníků společnosti**“. A podle jeho mínění (na rozdíl od revolučních marxistů, věřících na katastrofický konec kapitalismu a sociální revoluci, vykupující proletariátu nebo rovnosti a blahobytu), **poskytuje demokracie mnohem větší prostor pro pozitivní sociálně-politickou práci než experiment revoluce**, který by sice mohl přinést panství dělnické třídy, ale to by bez demokratických předpokladů vyústilo jen **v diktaturu, podporovanou terorem** (163).

Bernstein ovšem odmítá potřebám kapitalismu přizpůsobený liberalismus tehdejších občanských stran, vyzdvihuje však naproti tomu **liberalismus politický s jeho právní ideou občanské rovnosti**. A dospívá k závěru, že „**legitimním dědicem** nejen v časové následnosti, ale i duchovním obsahem, **je socialismus**“. A aby bylo zřejmé, že individuum se nesmí ztratit v beztvaré mase proletariátu, jímž operovali Marx-Engels-Lenin a později i Stalin, dodává na tomtéž místě (158/9): „Vzdělání a zajištění **svobodné osobnosti** je účelem všech socialistických opatření“.

Z toho, doufám, je dostatečně zřejmé, že občanské liberální svobody (zejména

po zavedení všeobecného, rovného a přímého volebního práva) nebyly sociálním demokratům nevídané. Vinit tedy sociální demokraty z protiliberalismu je nespravedlivé. Nejpozději v Godesbergském programu SPD z r. 1959 došly Bernsteinovy názory k plnému uplatnění a staly se součástí ideové výbavy i Socialistické internacionály. Právem o něm mohl prohlásit Bruno Kreisky: „Ve skutečnosti byl on tím velkým politickým reformátorem, nikoli Marx“ (Der Spiegel, 1983, Nr. 14).

Sociální demokracii také nehrozilo a nehrozí žádné smrtelné nebezpečí se strany politického liberalismu. Zato jejím **úhlavním nepřítelem** nalevo i napravo byly extremistické nedemokratické směry: **fašismus a komunismus**.

Oběma byl společný **autoritativní** systém tuhého **centralismu**, doprovázený ideologií, která zakazovala jednotlivcům myslet a hodnotit jinak, než mysleli a hodnotili vůdcové. Oběma bylo také společné **pohrdání jednotlivým člověkem**, jehož funkce se spatřovala jenom v tom, že je nástrojem „poslání strany“, interpretovaného vůdcovskou elitou, již má sloužit. K čemu to vedlo, netřeba dnes rozvádět. Sociální demokracie jistě na tyto zkušenosti nezapomněla.

Jestliže dnes fašismus u nás nemá šanci, zůstává tu pořád **náplavka komunistického způsobu myšlení a hodnocení**, komunistických kadlubů a letitých návyků, **tradičního sklonu k centralismu a autoritářství**, včetně pokušení vykládat z centra závaznou interpretaci principů, strategie i taktiky. S tím je třeba stále ještě bojovat - i uvnitř sociální demokracie, neboť i tam se znovu a znovu probouzí jistá kokeretie s komunistickými voliči a ex-komunistickými „experty“.

Naopak **středový volič**, který představuje značný potenciál, je ponecháván naspas konzervativním silám, resp. je odrazován tím, že sympatické principy sociální demokracie, její demokratický a humanitní charakter, jsou znehodnocovány neseriózními strašáky, nepodloženými aférami a ne právě férovými pokusy o odstranění funkcionářů, jejichž uvažování se nekryje s úvahami mocenské špičky ve straně.

Téměř ve všech sociálně demokratických a socialistických stranách Evropy je jistá pluralita proudů. **V hrudi téže strany jsou často dvě duše** - jedna tenduje doleva k radikálnějšímu postupu a **radikálnějšímu** voličstvu (a používá také radikálnějších sloganů) - druhá tenduje k **liberálnějšímu** pojetí a ke spolupráci s demokratickými proudy středu či dokonce mírné pravice, které nejsou lhostejné k sociální problematice, i když pro její řešení mají odlišné recepty.

Někomu, kdo se nedostal přes komunistickou výchovu k jednotné, názorově homogenní a slepě poslušné straně, se představa dvou duší v jedné hrudi může zdát absurdní a hříšná.

Ale ve skutečnosti právě tento širší názorový horizont má pro většinu stran synergický efekt. Získávají nalevo i napravo - především však **ve středu politického spektra, neboť tam je hodnotové příbuzenství nejvýraznější** a tam jsou respektovány principy, které z výbavy klasického politického liberalismu převzala do svého dědictví také sociální demokracie. Nemusí se za toto politické příbuzenství stydět - její sociální poslání tím není umenšeno.

Sociální demokracie je **nositelkou velké myšlenky** právní rovnosti, sociální spravedlnosti a lidské solidarity.

Nechce vymýšlet nové ekonomické systémy, ale usilovat o **reformu** dnešního systému, o **syntézu mezi ekonomickou prosperitou a sociální spravedlností**. Usilovat o to, aby svoboda, spravedlnost a solidarita se prosazovaly stále plněji, než je tomu dnes.

Předpokladem realizace této velké myšlenky je **demokracie založená na univerzalitě lidských a občanských práv**. Demokracie ve státě i ve straně. Demokracie respektující právo, svědomí a názor každého občana - také individuálního člena strany, ať jeho pozice v hierarchii moci, vlivu, organizace je jakákoli. To platí i o poslanci.

Největším nebezpečím pro sociální demokracii by bylo, kdyby se v ní zaměřovala demokracie tzv. **demokratickým centralismem**, tj. my „nahore“ jsme rozhodli - vy „dole“ máte stádově plnit naši vůli příp. identifikovat se s našimi názory.

Stejným nebezpečím by bylo, kdyby ve snaze dělat tzv. efektivní politiku (někdy taky jen vypočítanou na efekt), se strana stala **podnikem zaměřeným především k získávání hlasů**, moci a případně i materiálních zisků a opustila přitom své velké poslání. **Bezideový manažerismus**, zaměřený jen na techniku moci, je prostředkem k zvětšování volebních **zisků**, k připoutání voličské klientely jakéhokoli charakteru, ale současně nejspolehlivější cestou k likvidaci strany jako nositelky ideje, a tím i k popření její mravní legitimacy.

Krucialní otázkou budoucnosti sociální demokracie se stanou **stanovy strany**. Nemá-li se stát obětí bezideového manažerismu, autoritativního centralismu nerespektujícího práva jednotlivce a názorové menšiny, bude třeba zajistit opravdovou vnitřní demokracii. To bude úkolem těch, jimž sociální demokracie není jen fotbalovým klubem, angažujícím kohokoli, kdo dovede plnit hledišť, nýbrž **životním významným hodnotám**, jež garantují takovou společnost, v níž člověk člověku se už nikdy nesmí stát pouhým **prostředkem** - ani k dosahování zisků, ani k dosahování moci.

Každá sociálně demokratická strana - přes svůj internacionální solidarismus - operuje v rámci státu: u nás státu národního. Národní společenství a jeho potřeby, prosperita hospodářská, kulturní i mravní - jí nemohou být lhostejné. Zejména po letech rozvratu národního étosu, který nastal v období komunistické diktatury, je třeba dnes přispívat k tomu, aby byl obnoven **celonárodní konsensus v nejzávažnějších otázkách**, týkajících se všech: vnitřní demokracie, zahraničních vztahů, hospodářské prosperity, kultury, ale také sociální problematiky. Neboť **otázka sociální**, náprava křivd a nadpráví (jak to nazval Jan Patočka) je naším trvalým úkolem národním.

Sociální demokracie má dnes velký úkol: přesvědčit právě středového, liberalismu nakloněného voliče o tom, že řešení **otázky sociální** není úkolem jen jedné politické strany, nýbrž **je otázkou celonárodní**.

Proto ne konfrontace stůj co stůj, ale **spolupráce na vytváření takového politického, hospodářského, sociálního i kulturního konsensu a životního rámce dnešní i budoucí společnosti**, v němž bude více spravedlnosti a svobody a méně nedostatku a křivd, a v němž bude garantován důstojný život všem.

Má-li sociální demokracie tomuto úkolu dostát, pak musí být vytvořeny takové vazby, které zabrání tendencím:

- autoritativním,
- centralistickým,
- vytlačování základní myšlenky demokratického socialismu bezideovou technikou získávání moci.

A naopak dají **větší prostor názorové diskusi, větší uplatnění základním organizacím strany a zajistí i příslušný respekt k menšinovým názorovým proudům ve straně.**

Nebezpečné pro vnitřní demokracii a politickou vyváženost by bylo snížení váhy místopředsednických funkcí. Převážně manažeriální nebo správní charakter této funkce by zvýšil jejich závislost a podpořil centralistické tendence.

Na sjezdu, před kterým česká sociální demokracie stojí, nepůjde ani tak o jména lidí, kteří ji povedou, jako o kvalitu ústavy, kterou si strana dá svými **stanovami**.

Selže-li v tomto bodě, zůstane možná ještě účinným instrumentem k získání politické moci, ale přestane být současně nositelkou té velké myšlenky a humanistické morálky, které jsou fundamentálním znakem sociální demokracie.

Miroslav Ševčík

Děkuji panu Karlu Hrubému za jeho velmi zajímavý příspěvek. My jsme pozvali na náš seminář i pana Jiřího Loewyho. Od něho jsme dostali příspěvek v písemné podobě. Myslím si, že je zbytečné číst ho úplně celý, protože každý z vás ho má k dispozici. Zdůrazním jen některé body z jeho dopisu, které se bytostně dotýkají nejenom sociální demokracie, ale prakticky všech občanů naší republiky. Jedná se například o problém, zda pořádat referendum ke vstupu do NATO a do Evropské unie. Pan Jiří Loewy zdůraznil, že s konáním referenda nesouhlasí. Byl překvapen vystoupeními některých poslanců sociální demokracie, distancoval se od veřejného prohlášení některých poslanců o nutnosti zvyšovat obranyschopnost republiky proti Německu. Pozastavil se nad tím, že někteří sociální demokraté hlasovali proti česko-německé deklaraci. Pan Loewy se celkově cítí být unaven politickou scénou u nás a stavem sociální demokracie zvláště. Tolik k hlavním bodům dopisu pana Jiřího Loewyho.

Čtěl bych ještě uvést další věc. Samozřejmě jsme pozvali i další sociální demokraty. Jmenovitě jsme nabídli vystoupení v panelu panu předsedovi Zemanovi, dále jsme pozvali do panelu i pana Egona Lánského a pana poslance Grosse. Kromě pana poslance Grosse a Lánského, kteří se omluvili z důvodu časového zaneprázdnění, jsme podrobnější vyjádření od výše zmíněných pánů nedostali.

Jiří Loewy

Vážení přátelé, děkuji Vám za pozvání k účasti na Vašem diskusním fóru. Ač mě otázka „Quo vadis, sociální demokracie?“ bytostně zajímá a zaměstnává ne teprve nyní, nýbrž už půl století, prosím o pochopení, že na Vaši diskusi nepřijedu. Není to proto, že mě od Prahy dělí vzdálenost 880 kilometrů. Hlavní důvod spočívá v tom, že už po delší čas pociťuji únavu z české politiky obecně a z politiky sociálně demokratické zvlášť. Tato únava, pramenící z rostoucího poznání marnosti našeho dlouholetého exilového snažení, byla také příčinou toho, že jsem se v srpnu minulého roku vzdal funkce v ÚVV ČSSD.

Mám sice výhrady i k postojům strany v některých vnitropolitických otázkách, například k jejímu trapnému odporu vůči navrácení uloupeného majetku církví. Antiklerikalismus už k ideové výbavě sociálně demokratických stran dávno nepatří. Především mě ale naplňují starosti některé aspekty mezinárodní politiky ČSSD:

- Nemohu pochopit, jak orgán, který ještě 16. září 1995 přijal jednoznačně kladnou a konstruktivní rezoluci k otázce českého členství v NATO, dokázal během pouhého půl roku změnit svůj názor do té míry, že odhlasoval v návrhu programu požadavek, aby o vstupu ČR do Severoatlantického obranného společenství i do Evropské unie rozhodlo referendum. Považuji tento požadavek (který byl včleněn i do kapitoly IV. 13 Návrhu programu ČSSD pro 28. sjezd v Bohumíně) za nedomyšlený, politicky krajně riskantní, odporující základním státním zájmům - a tudíž za naprosto nezodpovědný.
- Vůbec se mi nelíbí, že se vedení ČSSD ani slůvkem nedistancovalo od veřejného prohlášení poslance Brožíka o „nutnosti zvyšovat obranyschopnost republiky proti Německu“ (čili proti hlavnímu nosnému sloupu aliance NATO v Evropě) a že proti tomuto poslanci nebylo ihned zavedeno disciplinární řízení.
- Nemohu akceptovat, že nebyly vyvozeny důsledky proti poslancům Kostrhynovi a (opět) Brožíkovi, když bok po boku s republikány hlasovali v PS ČR pro znovuzavedení trestu smrti, ač by to bylo v rozporu nejen s platnými smluvními závazky České republiky, nýbrž i s programovými zásadami Socialistické internacionály, jejímž je ČSSD členem.
- Nemohu souhlasit s tím, že oba tito poslanci - spolu se sedmnácti dalšími údajnými sociálními demokraty - hlasovali poznovu s extrémisty proti celé demokratické části politického spektra i ve věci česko-německé deklarace, tudíž v záležitosti zásadního státního zájmu, aniž z toho byly vyvozeny jakékoliv důsledky. Rozhodně nejsem pro přílišný centralismus a tuhou stranicovou kázeň, zastávám však názor, že aktivní nositelé nebo podporovatelé rudě-hnědých tendencí, stejně jako hlasatelé šovinismu a rasismu, nemají v žádné sociálně demokratické straně co pohledávat, bezbřehá tolerance vůči jejich působení je naprosto nemístná.

To jsou ve stručnosti myšlenkové asociace, které mě napadají, když čtu Vaši otázku „Quo vadis, sociální demokracie?“ Téma by jistě bylo možno ještě podstatně rozvést, ale soustředil jsem se na ty jevy, které mě osobně nejvíc znepokojují. S těmito svými názory se netajím a zastávám je veřejně v publicistice. Což hodlám činit i nadále. Na jakékoliv osobní pokusy o zasahování do denní politiky ČSSD formou schůzování a diskutování v auditóriích větších či menších jsem ale už rezignoval. A to definitivně. Prosím proto ještě jednou o pochopení, že na Vaše diskusní fórum nepřijedu.

Se srdečnými pozdravy

Jiří Loewy

Miroslav Ševčík

Poprosil bych pana Otu Novotného, aby nám zhruba v 7 - 10 minutách řekl své průvodní slovo k materiálu, který je v písemné podobě k dispozici všem přítomným.

Za nový politický styl ČSSD

Ve svém referátu se zabývám hlavními faktory výsledku ČSSD v posledních parlamentních volbách a zamýšlím se nad tím, jak z tohoto výsledku vyplývá požadavek na **změnu politického stylu** ČSSD.

Jak je patrné z vnitrostranických i veřejných předsjezdových diskusí členů a funkcionářů ČSSD, jde o dosti spornou otázku. Domnívám se, že způsob jejího řešení podstatně ovlivní nejen další vývoj ČSSD (její praktickou politiku i programový profil), ale bude mít i významný vliv na politický vývoj v naší zemi obecně. Nečiním si nárok, že můj pohled, místy dosti vyhraněný, je ve všech ohledech správný. Chápu jej jako příspěvek do předsjezdové diskuse a spíše než o konečné odpovědi na tematizované problémy mi jde o nepřehlédnutelnost těchto problémů samotných.

I. Základní faktory úspěchu ČSSD v posledních parlamentních volbách a jeho limity

1. Faktory volebního úspěchu ČSSD

Faktory volebního úspěchu ČSSD v parlamentních volbách můžeme rozdělit na *objektivní a subjektivní*. První se týkají toho, co bych nazval *růstem společensko - politické objednávky po sociálně demokratické alternativě* v minulém volebním období, druhé *schopnostmi ČSSD tuto objednávku stimulovat a politicky využít*.

1.1 Objektivní faktory volebního úspěchu ČSSD

Vláda Václava Klause vtiskla po vyhraných volbách v roce 1992 polistopadové transformaci významný koncepční impuls, který zrychlil proces sociálních a hospodářských změn. Ty se však neobešly bez vážných sociálních dopadů na velké skupiny obyvatel. Mnohé z nich byli občané ochotni snášet jako nutnou daň probíhající transformaci, jiné, které začali vnímat jako důsledky chyb vlády, nikoli. Tím spíše, že tato vláda a především její dominující síla - ODS - řadu nahromaděných problémů dlouho velkoryse přehlížela (zdravotnictví, praní špinavých peněz...) a zodpovědnost za ně odmítala přiznat. Transformaci považovala v zásadě za ukončenou, dál už šlo jen o to ji dolaďovat. Na oprávněnou rostoucí kritiku a požadavky důslednějších demokratických proměn (např. uzákonění vyšších územně správních celků) reagovala stále arogantněji a nesnášenlivěji. Důvěra ve schopnosti vlády dostávala povážlivé trhliny a ve společnosti se postupně začalo měnit politické klima. Velká část obyvatel se začala ohlížet po alternativě, která by zaručovala pokračování transformace v sociálně snesitelnějších mezích a rovněž s větším respektem k humanitním ideálům listopadové revoluce. S ohledem na politickou tradici této země a všeobecně respektované postavení sociální demokracie ve standardních demokraciích to byla právě ČSSD, která měla největší šanci tuto roli politické alternativy sehrát.

1.2 Subjektivní faktory volebního úspěchu ČSSD

Rostoucí společenskou poptávku po sociálně demokratické alternativě dokázala ČSSD pod vedením M. Zemana využít. Rozhodly o tom podle mého soudu především následující subjektivní předpoklady:

Zeman kritiku vlády zradikalizoval a předložil společnosti jménem ČSSD **alternativní vizi**. Aniž bychom pomíjeli jeho neomalenosti o „jití vládě po krku“, včetně toho, že tato vize v mnohém připomínala spíše vizionářství než reálný projekt řešení nahromaděných společenských problémů, mnohým nespokojeným dávala naději, že pokračování transformace v režii ODS není fatální nutností. Alternativa ČSSD byla definována s důrazem na **sociální aspekt transformace**; strana byla vnímána jako subjekt nejvíce ochotný a nejlépe připravený sociální otázky řešit. Svou jednoznačnou a nekompromisní distancí vůči komunistům (postkomunistům) a republikánům dávala ČSSD zároveň zřetelně najevo, že **sociálně demokratická alternativa nehodlá vybočit z mantinelů standardního demokratického systému**. ČSSD se podařilo oslovit největší počet voličů středu (dominující voličský potenciál) a umírněné levice a stala se „**všeobecně nepřijatelnějším**“ **politickým subjektem**.¹ Ve volební kampani se ČSSD dokázala představit jako konstruktivní opoziční strana, která se nesnažila vládu jen kritizovat, ale více se soustředila na **pozitivní nabídku** řešení existujících společenských problémů.

Volební výsledek ČSSD, který potvrdil její srovnatelnou sílu s ODS a postavení nejsilnější opoziční strany, byl bezesporu jejím **historickým úspěchem**. Ten však nelze posuzovat jen úzce stranickou optikou. Je třeba docenit i fakt, že úspěch ČSSD měl celospolečenský politický význam pro hlubší demokratické zakotvení našich polistopadových poměrů. V levé části politického spektra se zformoval demokratický subjekt, který vyvážil doposud jednostranné dominantní postavení demokratické pravice a výrazně potlačil nebezpečí nekomunistické a postkomunistické revize společenské transformace. **Volební výsledky 1996 přiblížily naši zemi politicko-stranickému obrazu standardních demokratických zemí.**

2. Limity volebního úspěchu ČSSD

Přesto, že šlo o úspěch, ČSSD parlamentní volby nevyhrála. Lze si tedy položit otázku, *kaké byly hlavní limity tohoto volebního úspěchu?*

2.1 Limity volebního úspěchu ČSSD

Opakují, že mezi hlavními faktory volebního úspěchu ČSSD sehrála svou roli rostoucí společenská poptávka po větší sociální ohleduplnosti probíhající transformace a vnímání ČSSD jako strany, schopné tuto poptávku nejlépe naplnit. Na této poptávce však mohla ČSSD volebně profitovat jen v omezené míře. Většina obyvatel pocítovala sociální důsledky transformace jako relativně únosné a **sociální politiku** (a s ní spojenou problematiku životní úrovně či nezaměstnanosti) **nepovažovala za nejdůležitější problém**. Jako naléhavější problémy byly ve veřejnosti vnímány vývoj ekonomiky, rostoucí kriminalita či zdravotnictví. **Kompetentnějším subjektem tyto problémy řešit se však všeobecně jevila spíše ODS než ČSSD**. Platilo to zvláště o ekonomice, hlavním profilujícím tématu ODS, kde byla ČSSD vnímána spíše jako „outsider“. Tato omezenost ČSSD výrazněji profitovat na jiných problémech než sociálních na straně jedné a jednoznačné spojování řešení podle

¹ V červenci 1995, tedy krátce po bohumínském sjezdu, na němž ČSSD přijala rezoluci proti spolupráci s komunisty, postkomunisty a republikány, zveřejňuje agentura STEM výsledky průzkumu, podle kterého je ČSSD stranou, vůči které pocituje veřejnost nejmenší averze.

názoru populace nejdůležitějšího společenského problému se schopnostmi ODS na straně druhé, měly za následek zvláštní vnímání konkurenčního vztahu obou těchto stran. **Mnoho občanů, včetně mnoha voličů ČSSD, nechápalu tuto stranu jako alternativu za (!) ODS, ale spíše za jakýsi její „sociální doplněk“.** Opírám tento názor o zjištění povolebních průzkumů agentury STEM, týkajících se názorů obyvatel na práci minulé a složení nové vlády. Na otázku, jak pracovala minulé vláda od doby, co převzala svůj úřad (tzn. v období 1992-1996), odpověděla nadpoloviční většina respondentů (56%) v rámci obecné populace „dobře“ (součet odpovědí „velmi dobře“ + „spíše dobře“), přičemž **jako „spíše dobrou“ ohodnotilo vládu celých 40% voličů ČSSD.** Na otázku, který politik by měl stát v čele této vlády, uvedlo zdaleka nejvíce respondentů (49%) Václava Klause a pouze 19% M. Zemana, přičemž Klause uvedlo 25% voličů ČSSD a Zemana jen 50%. A na otázku, které politické strany by měly být zastoupeny v nové vládě, odpovědělo 77% obecné populace - ODS, 64% - KDU-ČSL, 60% - ODA a 57% ČSSD. Uvedené údaje lze interpretovat i v obecnější rovině: **Volební motivace většiny občanů (včetně velké části těch, kteří volili ČSSD) nesledovaly radikální diskontinuitu s volebním obdobím 1992-1996, resp. výměnu předchozí vládní garnitury (hlavně ODS) za jinou (sociálně demokratickou), ale spíše vyváženější podíl hlavních demokratických stran na legislativní a exekutivní moci.** Jinými slovy, limity volebního úspěchu ČSSD, resp. fakt, že ČSSD volby nevyhrála, byly významně ovlivněny tím, že před volbami nebyla ČSSD dostatečně vnímána jako „alternativa za“ ODS, ale mnoho voličů ji chápalo spíše jako „alternativu k“ ODS.²

II. Podstata současných sporů v ČSSD

Výše uvedené objektivní a subjektivní předpoklady volebního úspěchu ČSSD, včetně jeho limitů, však nebyly po volbách vedením strany a především jejím předsedou vůbec reflektovány. Otázku, proč se tak stalo, však nelze odbýt konstatováním, že pan předseda jaksi pozapomněl na nutnost volební výsledek důkladně a nezaujatě analyzovat. Domnívám se, že tak totiž učinil záměrně, neboť se obával závěrů, ke kterým by taková analýza mohla logicky dospět: **1. Volební úspěch ČSSD byl důsledkem vnitrostranického kompromisu mezi požadavkem radikalizace strany jako alternativního opozičního subjektu a požadavkem zřetelného vymezení jejích hranic³, zabráňujícím vybočení strany mimo „hlavní proud“ demokratických proreformních sil. 2. Z tohoto kompromisu je třeba i nadále vycházet při formulování strategie ČSSD v příštím období, tzn. čelit pokusem o další radikalizaci a soustředit se spíše na kompetentnější nabídku řešení existujících problémů.** Pochopit Zemanovy obavy z těchto závěrů není těžké, pokud si uvědomíme, že zmíněný kompromis byl výsledkem vnitrostranického

² Podotýkám, že toto tvrzení nechápu jako empirické zdůvodnění možného závěru, že ČSSD měla (po volbách), či by měla (za předpokladu empirického znovupotvrzení této teze v průběhu dalšího vývoje) usilovat o tzv. „velkou koalici“ s ODS.

³ Tyto hranice byly vymezeny přijetím usnesení o vystoupení ČSSD z tzv. Realistického bloku, resp. zohledněním pragmatických zásad v politice strany (ÚVV ČSSD, červen 1994), prohlášením PÚVV ČSSD ke stavu společnosti (říjen 1994) a přijetím usnesení o nespolupráci s komunisty (postkomunisty) a republikány (Bohumínský sjezd v r. 1995).

kých diskusí z let 1994-95, se kterým se Zeman nikdy nesmířil a respektoval jej pouze proto, že nedokázal čelit tehdejšímu vnitrostranickému tlaku na jeho prosazení. Příležitost otevřeně proti tomuto kompromisu vystoupit se mu naskytla až po volbách. Využil všeobecné euforie strany a volební úspěch ČSSD **začal jednostranně interpretovat jako důsledek svých předvolebních radikalizačních snah**. Z této interpretační pozice pak začal také uplatňovat a zdůvodňovat potřebu další radikalizace strany jako předpoklad jejího vítězství v senátních volbách. Tím však vyvolal ve straně pnutí, které se poprvé zřetelně projevilo při nejednotném hlasování sociálně demokratického klubu o vládním návrhu rozpočtu. Nelze jistě ignorovat argumenty, že v důležitých strategických otázkách, mezi které bezesporu rozpočet patří, měli všichni poslanci ČSSD hlasovat jednotně. Nelze však zároveň přehlížet skutečné důvody těch, kteří tuto jednotu porušili a propadat kocovině z existence tzv. „páté kolony“ ve straně. Za věcnými námitkami, zdůvodňujícími nekonstruktivnost odmítnutí rozpočtu v prvním jeho čtení (Machovec), resp. obavami z rozpočtového provizoria v současné etapě transformačního procesu (Wagner), lze jistě vidět hlubší motivace: **ti čtyři rozpoznali v požadavku odmítnutí rozpočtu nebezpečí avanturistické „hurá strategie“ Zemanových snah o další radikalizaci strany a rozhodli se jím postavit do cesty.**

III. Za nový politický styl strany

Poté, co pokusy M. Zemana vnutit straně agresivní konfrontační styl vedly k vyloučení dvou „rozpočtových disidentů“ (Wagner, Teplík), k jeho útokům proti „neloajálním“ funkcionářům strany (Machovec, Buzková, Dostál), k jeho nezodpovědným výrokům o „náběhu na policejní stát“, k jeho pohrávání si s nacionalistickou kartou kolem česko-německé deklarace, k propadu strany v prvním kole senátních voleb, k stagnaci a poklesu jejích volebních preferencí v posledních měsících a k dovolávání se přízně voličů KSČM („Hoši, z vandru domů!“) a SPR-RSČ (přirovnání republikánů k „zdivočelým sociálním demokratům“), vykrystalizoval ve straně požadavek na **změnu jejího politického stylu**. Poprvé byl tento požadavek zformulován v otevřeném dopise prvního místopředsedy K. Machovce členům ÚVV v prosinci minulého roku a v podobě návrhu rezoluce byl zaslán i všem delegátům nadcházejícího stranického sjezdu. Smyslem tohoto požadavku není jen návrat ke strategii radikální sociálně demokratické alternativy v koridoru „hlavního proudu“ demokratických proreformních sil, ale pokus o její hlubší reflexi, pevnější hodnotové zakotvení v politice strany a kultivovanější výraz. Musím ale podotknout, že tento požadavek není motivován pouze potřebou čelit současným radikalizačním tendencím uvnitř ČSSD. V zájmu objektivity je totiž třeba připomenout, že sklon k agresivní konfrontaci této strany není jen jejím problémem, ale upozornil na něj ve svém novoročním projevu jako na obecný politický problém prezident Havel a zabýval se jím i nedávný kongres ODS. Jinými slovy, **agresivně politický styl, preferující konfrontaci „privilegovaných“ ideologií a nikoli pragmatickou diskusi o řešení konkrétních problémů, se projevuje v různé míře u všech stran našeho politického spektra**. Jelikož nemohu v tomto referátu postihnout požadavek na změnu politického stylu ČSSD detailně, pokusím se o jeho stručnější definici zhruba v té podobě, se kterou se nedávno obrátil na členy ÚVV ČSSD K. Machovec.

Obecně lze konstatovat, že požadavek na změnu politického stylu se týká její komunikace, a to na třech úrovních: *komunikace s veřejností, komunikace s ostatními stranami a komunikace uvnitř strany.*

V komunikaci s veřejností by se měla ČSSD pokusit držet zásady, že **voliči zde nejsou jen pro stranu, ale strana pro voliče.** Na to druhé se často zapomíná. Řídí-li se strana jen tím, že voliči jsou zde pro stranu, tak chápe voliče jako amorfní masu, zájmově a hodnotově nediferencovanou, a politickou soutěž jen jako získávání voličů za každou cenu. To pak vede k *elektoralistickému konjunkturalismu*, který přebíhá od jedné kvalitativně (sociálně a hodnotově) vymezené voličské skupiny k druhé, k tomu, že strana necítí své „přirozené místo“ v politickém spektru a místo získávání voličů pro své zásady na tyto zásady rezignuje a řídí se pseudozásadou „smrt bere všechno“. Přirozené voličské spektrum ČSSD je na pozici levého středu, ideově zakotvené na umírněné levici a usilující získat pro svůj program středové voliče politicky fluktuující od umírněné levice k umírněné pravici. V tomto voličském spektru nemohou mít místo ti, kteří se programově a hodnotově orientují na strany politicky extrémní, tzn. v našich podmínkách ti, kteří volí komunisty či republikány. Dovolávání se dnes ve jménu jakési kvazinespokojenosti přízně komunistických voličů zneužitím onoho hamplovského „Hoši, z vandru domů!“, po tragických zkušenostech s komunistickým režimem a za prokazatelné neschopnosti politických komunistů se od tohoto režimu jednoznačně distancovat, je třeba včas dešifrovat jako nový projev fierlingerovského oportunismu. Dovolávat se ve jménu jakési kvazinespokojenosti přízně voličů Sládkových republikánů a přirovnávat je jen k jakýmsi „zdivočelým sociálním demokratům“ je urážkou tradice ČSSD jako strany slušných lidí.

V komunikaci s jinými politickými stranami by měla ČSSD vycházet z objektivního faktu sociální a politické strukturace současné občanské společnosti, v níž platí, že hodnotová orientace a vize strany nemůže být ničím jiným než pouze „jedním z možných“ projektů uspořádání občanské společnosti, podléhající permanentní revizi. **To, že strana přijímá určitý systém hodnot, podle kterého formuluje své programové kroky, tedy nemůže vyplývat z nějakého jeho metafyzického zdůvodnění, nárokuje si postavení privilegovaného interpretačního schématu, ale pouze z toho, že se pro něj svobodně rozhodla, že jí o jeho oprávněném nároku přesvědčila dějinně omezená zkušenost.** Jen na základě tohoto zdůvodnění lze pochopit smysl „demokratické hry“ mezi různými stranami v „otevřené společnosti“, jejímž výsledkem může být pouze nenásilně vytvořený konsensus. Jen na základě tohoto zdůvodnění je také možné rozhodnout o tom, kdo je v této hře eventuálním politickým spojencem, „partnerem“ v demokratickém dialogu a kdo se z tohoto prostoru vylučuje. Přirozeným „partnerem“ ČSSD v demokratickém dialogu je každá strana, která uznává, že principy demokratické otevřené a tržní společnosti vytvářejí optimální prostor, v němž je možné řešit oprávněné nároky dnešních generací a generací nadcházejícího století. Naopak pro ČSSD nemůže být spojencem strana, která nezodpovědně zatěžuje stávající dialog nároky, které jdou za rámec této perspektivy, strana, která se snaží dohlédnout „za“ její hranice, přičemž je neschopná reflektovat přítomnost, nebo která využívá demokracie jako instrumentu k dosažení moci, aby pak demokracii nezodpovědnými experimenty devalvovala.

Ve vnitrostranické komunikaci musí ČSSD dokázat uplatňovat principy otevřeného dialogu obdobně jako v komunikaci se svými demokratickými partnery. Strana musí být, řečeno slovy prvního poválečného předsedy SPD Kurta Schumachera, „stranou s mnoha byty pro mnoho typů lidí“, kteří z různých světónázorových pozic a zkušeností cítí potřebu politické angažovanosti na realizaci tradičních sociálně demokratických hodnot svobody, spravedlnosti a solidarity. To především předpokládá, aby ve straně mohly působit diferencované názorové proudy, aby dostaly stejný prostor k sebevyjádření, aby žádný z nich nebyl ostrakizován, byť by byl v dané chvíli pouze menšinový. Jen tak lze zkvalitnit proces tvorby obecné politiky strany, její programový obsah. A jen tak lze mezi příslušníky názorové menšiny vyvíjet větší respekt k většinovému názoru a prohloubit jednotu strany.

Na závěr mi dovozte zhodnotit perspektivu přijetí tzv. Machovcovy výzvy za nový politický styl ČSSD. Osobně se domnívám, že její šance na přijetí na tomto sjezdu jsou nevelké. Předseda Zeman varuje stranu před nákazou „liberalismem“ a má pravdu, pokud slyší v požadavku na nový styl hlas K. Poppera, k jehož politickým liberálním zásadám se ovšem přihlásila SPD již v sedmdesátých letech. I na nepatrné podpoře lze však do budoucnosti stavět. Je naprosto nutné, aby v ČSSD vznikla platforma, která bude svobodně sdružovat nezávisle myslící sociální demokraty bez ohledu na světónázorové motivy, které je do ČSSD přivedly, lidi s různými, často „nesouměřitelnými“ životními zkušenostmi, zkrátka všechny, kteří si budou ČSSD spojovat stále více s pragmatismem, tolerancí a otevřeností. Je třeba se obrnit trpělivostí. ČSSD o svůj Godesberg zcela jistě nepřijde.

Miroslav Ševčík

Děkuji Oto Novotnému za jeho příspěvek.

Zeptám se nyní pana předsedy rozpočtového výboru. Potřebuje naše republika sociální demokracii takovou, jakou ji známe ze západoevropských zemí? Potřebuje sociální demokracie nové vedení? Mám na mysli to nejvyšší - a nebo tu vznikne nová politická síla, nová politická strana, která bude splňovat představy o tom, jak by sociální demokracie v této moderní době mohla existovat u nás, pane předsedo?

Jozef Wagner

Tážeme-li se: „Quo vadis, sociální demokracie?“, otázka v ozvěně může znít: „Quo vadis, Česká republiko?“.

Rovněž tak přijímáme zjištění - historický fenomén sociáldemokratismu se vrátil na českou politickou scénu a je v šanci významně ovlivňovat běh žití českého občanstva. První z problémů byl implicitně vysloven i pojmenován - odpovědnost. Hledal jsem, jak jednoznačně znázornit její míru i rozsah a zejména vůli k ní. Eduard Bernstein v práci „Předpoklady socialismu a úkoly sociální demokracie“ oceňuje „prohlášení Offenbašských socialistů **proti** znásilňování nesocialistické menšiny v obecním zastupitelstvu a souhlas, s kterým se setkalo na konferenci socialistických zástupců obecních provincie brandenburské“ z roku 1898. A je zde další obtíž - problém menšinových práv.

Přijali jsme pozvání a jsme hosty Liberálního institutu. Není snad od věci vyjádřit se právě ke vztahu liberalismu a sociáldemokratismu či socialismu.

Dříve však s Willy Brandtem upřesňuji: „Demokratický socialismus - či sociální demokracie, jak jej mnozí z nás nazývají v souladu s našimi tradicemi a praktickou realitou - není tou nejhorší nabídkou na světovém trhu. Naopak... Dokonce i tam, kde se to dříve fanaticky popíralo, si dnes zodpovědní lidé začínají uvědomovat, že socialismus bez demokracie nefunguje a že to vlastně není socialismus... Nikdo nemá recept na to, jak dosáhnout sociální změny bez konfliktu - ani my. Každý den můžeme pozorovat, jak těžké je zajistit sociální spravedlnost v tržním hospodářství a kolik stojí udržet a rozvíjet demokracii i vládu práva.“ (Projev na 18. kongresu SI, Stockholm, červen 1989.)

Bernstein též píše: „Ústava z r. 1793 byla důsledným výrazem liberálních idejí epochy, a jak málo překážela anebo překáží socialismu, ukazuje zběžné prohlédnutí jejího obsahu... Vskutku není liberální myšlenky, která by nenáležela také v ideový obsah socialismu. I princip hospodářské odpovědnosti vůči sobě samému, který se zdá tak skrz na skrz manchestrovským, nemůže býti podle mého mínění socialismem ani theoreticky popírán, ani za jakýchsi myslitelných okolností odložen. Bez zodpovědnosti není svobody, nechat soudíme theoreticky o svobodě jednání člověka jak chceme, prakticky musíme vycházeti od ní jako z podkladu mravního zákona, neboť jen pod touto podmínkou jest možnou sociální morálka.“ (Předpoklady... str.141.)

Blízkost myšlenkových odkazů nikdy nepřekážela politickému nepřátelství stran prezentujících liberální a v protipólu sociálnědemokratické programy. Svérázné popřevratové poměry obvyklou tendenci ještě zesílily. Úsilí přesvědčit veřejnost o tom, že právě my, právě naše strana je tou největší garancí před možností návratu poražené totality, neslo sebou též známkování těch druhých, jiných. Vítězové voleb 1992 to prováděli s nevкусem hodným zvláštního zřetele. Své 104 hlasy proti 96 pasovali na diktaturu většiny. Svou vůli prosadili bez ohledu na názor jiných. Po volbách 1996 mohli dnešní i tehdejší protivníci a zejména sociální demokraté nabídnout změnu těchto vztahů, doslova vnutit někdejší nevnímavým vítězům novou, přívětivější politickou kulturu. Tato příležitost zůstala nevyužita, konfrontace pokračuje a sílí. Důsledky zhasnutí světla a ještě zatažení rolet při privatizaci iritují veřejnost dnes a denně a o to silněji, oč přibývá ztracených miliard, které jako by dokazovaly, že zákon o zachování hmoty a energie v Čechách neplatí. Příští prosperita se jeví vzdálenou a mnohdy jen fatamorgánou. Tou velmi silně ve chvílích, kdy opozice navrhuje rozpočtově nezajištěná řešení. Napadne-li se nefinancovatelný návrh jako překážka, přijde šokující odpověď: to je problém vlády, nikoliv sněmovní nevládní většiny. Zbytečné je lidem z frontové linie připomínat, že rozpočtově nezajištěné návrhy v mnoha zemích světa nelze ani předložit parlamentům k hlasování. To je přesně ono potáčení se někde mezi odpovědností a neodpovědností.

Je zde ještě jiné bloudění a nacházení. Netroufám si říci, kde na dlouhé cestě programů od Gothaje přes Bad Godesberg k novým pohledům stockholmského a berlínského kongresu Socialistické internacionály právě jsme, kde chceme být a kam směřujeme. Jisté je, že na svůj velký programový sjezd Česká sociální demokracie, ač těšící se, bude muset čekat. Zrání je neodvratné i náročné. Dr. František Soukup ve svém 28. říjnu 1918 hrdě opakuje nejvýznamnější větu rezolucí popře-

vratového sjezdu, který „vyslovuje přesvědčení, že nejdůležitějším úkolem“ sociální demokracie „jest spolupracovat na upevnění... republiky“.

Opozice je však dnes oprávněně kritická a neoprávněně odhodlána vyřešit věci po svém, až někdy vyhraje, předstírajíc, že jen ona má ty pravé recepty. A nemocný pacient bude ještě nemocnější s prodlužujícím se časem churavění. Ani jedni, ani druzí nemají kouzelnou hůlku. Čeho mají nadbytek, je vůle zvítězit nad svými politickými protivníky a nezdá se jim být překážkou ani fakt, že trpět budou ti, jimž všichni slibují dobro - čeští občané. Taková je česká politika těchto dnů, je mi z ní nanic.

Tím jen sděluji své pocity, zůstávám dlužen odpověď na otázku: „Quo vadis, sociální demokracie?“. Odpovídá Ferdinand Lasall: „Kdo řekne všeobecné právo hlasovací, zvolá: smíření“.

Miroslav Ševčík

Děkuji panu předsedovi Wagnerovi. Dostáváme se k závěrečné fázi monologů. Prosím o vystoupení pana Petra Wurma.

Petr Wurm

Vzestup sociální demokracie a jeho úskalí

Před pohledem na současnou sociální demokracii se sluší ohlédnout se alespoň trochu zpět. Už proto, že předseda ČSSD připomenul vzestup české sociální demokracie mezi dvěma parlamentními volbami jako jev, který v Evropě nemá obdoby. Miloš Zeman jistě rozumí statistice a ví, že i vzestup z 1 na 4 % nebo ze 2 na 8 by byl oním bezprecedentním čtyřnásobkem. Ale bez ohledu na matematické zlomyslnosti, a dokonce i s ohledem na skutečně velmi nízkou základnu růstu, se sociální demokracie během krátké doby odrazila od prahu bezvýznamnosti k úrovni první opoziční a druhé nejsilnější strany vůbec. To byl vývoj, který změnil českou politickou scénu. A Miloš Zeman se o něj významně zasloužil.

Domnívám se, že k tomu vedly dvě skupiny příčin. Prvou byla pozitivní změna sociální demokracie samotné. Horáková strana na mne působila dojmem, že je především vždy připravena hupsnout do vládní většiny. Připomínala někdejší francouzské radikální socialisty, kteří nebyli ani socialisté ani radikální a pro které nebyť ve vládě, v jakékoli, se rovnalo téměř být v exilu. Tehdejší sociální demokracie si viditelně nevěděla rady se svou slabostí, s pocitem, že straně nenávratně ujel vlak. Vyloučení R. Battěka navíc ukázalo, že si dokáže bez uzardění uříznout sice nepohodlnou, ale brilantní hlavu, jimiž právě neoplývala.

Se Zemanem přišla změna. Sociální demokracie vsadila na alternativu. Chtěla vyrůst v sílu, která vychází z odkazu listopadové revoluce jako novodemokratického převratu sui generis a která neodpustí vládě žádné selhání. Do strany přišla další vlna myslivých lidí, zleva i z OH, v Lidovém domě se začalo pracovat. Battěkovo vyloučení bylo revokováno a k založení Společnosti Willyho Brandta činiteli tzv. rakovnického proudu Zeman 27. 4. 1993 řekl: „Jako zastávce plurality uvnitř ČSSD podporuji jakoukoli platformu, která se zasadí svými myšlenkami a svou prací o rozvoj této strany“.

Druhou skupinu příčin bych označil za spíše objektivní. Začínal proces opotře-

bování vlády. Euforie z její úspěšnosti a dost namyšlené neomylnosti pomalu vyprchávala. Souběžně slábla působnost hojně sdílené propagandistické teze z prvních polistopadových let, podle níž je sociální demokracie vlastně něco jako komunistická strana v růžovém, jakási lehčí forma morové nákazy, kterou západní Evropa už de facto dávno zavrhlá. Tak s růstem kritičnosti občanstva vzrůstala i jeho identifikace s čím dál sebevědomější sociální demokracií, a to téměř plynule a se sílícím „vagónovým efektem“ až do voleb v červnu 1996. Obě tendence byly tak jednoznačné a tak akcelerovaly, že být volby třeba až počátkem září, sociální demokracie by asi ODS předběhla.

Mou tezí k současné situaci ČSSD je, že tento vzestup obsahoval vedle silných stránek také nemalá rizika a slabiny. V určitém smyslu byl dokonce založen chybně. A ve sporu o směřování ČSSD - který začal nově na jaře 1994 kritikou koncepce Realistického bloku, souběžnou diskusí o Pragmatickém posunu a zápasem o text Prohlášení ČSSD ke stavu české společnosti, a který vlastně trvá dodnes - v tomto sporu se ve vedení ČSSD prosadilo pojetí, které tato rizika nevidí a dokonce je stimuluje. Získalo převahu po Bohumínském sjezdu z dubna 1995, mj. v zápase o postoj ke známému usnesení o nepřipustnosti spolupráce s extremistickými stranami, a zejména po parlamentních volbách 1996, které se pro sociální demokracii v mnohém staly hodinou pravdy.

Čtyři měsíce po Hradeckém sjezdu byla podepsána dohoda o ustavení Realistického bloku, dávající Zemanovy ideje fixe. Téměř přesně rok nato, 5. 6. 1994, pozastavil ÚVV účast ČSSD v tomto už de facto rozpadlém uskupení. Současně k věci přijal jako výchozí text analýzu politické komise, v níž se mj. pravilo: „Neschopnost přísně realisticky pochopit a respektovat to, co se v zemi děje... je druhým komplexem důvodů krize Realistického bloku. Politická dohoda o jeho ustavení obsahuje jednu jedinou programově politickou větu: „Současná politika vládní koalice v ČR vede k ekonomickému úpadku, zvyšuje sociální napětí a je zjevně vedena snahou o mocenské ovládnutí institucí demokratické kontroly... Fráze o úpadku, jenž zvyšuje sociální napětí, je paušální nepravda či polopravda. Je založena na levičácké, negativistické a hyperkritické reflexi polistopadového vývoje a svádí ke stejné nerealistickým „katastrofickým“ závěrům“.

Tato výzva k objektivnímu a v podstatě pozitivnímu hodnocení listopadového obratu a polistopadových změn vůbec vyvolala ostrou reakci. Souběžně vypracovaný známý text Oty Novotného sice formálně nebyl smeten ze stolu, ale především Zemanem byl diskvalifikován jako provládní úchylna a odmítnut. Strana se čím dál důsledněji začala orientovat nikoli na většinového voliče demokratického spektra, ale svým novým slovníkem a obsahem na nespokojenou, frustrovanou část obyvatel, na většinového voliče těch stran, o jejichž demokratickém charakteru bylo a je možno oprávněně pochybovat. Spolu s bonmoty o vládě gangsterů, darebáků a zlodějů bylo fakticky desavouováno Prohlášení o stavu české společnosti, vypracované v politické komisi a přijaté PÚVV po dlouhém váhání 1. 10. 1994, a prosazený názor, že po Listopadu u nás vzniklo něco sociální demokracii zcela cizího a nepřátelského, nadvládá nových elit v režimu formální demokracie, kde politická moc je odvozena z rozkrádání a podvodů.

K ilustraci si z nedostatku času zvolím jen jediného autora a dva texty. 9. ledna 1995 uvedl Radim Valenčík ve Špíglu sérii článků o práci Jiřího Vraného „Potřebujeme specifickou vizi“. Podtitul „ČSSD se nesmí stydět hlásit k socialismu“ souvisel s poslední větou Vraného textu: „Socialismus nebuší na dveře. On v nich stojí a můžeme si vybrat mezi ním, despotií a zaostalostí.“ K „polistopadu“ Vraný píše: „Stále zřetelněji se ukazuje, že dnes máme stejný režim v bilomodré. Nehrozí politické procesy 50. let, nicméně plné přehrady podnikatelů navozují otázku, který převrat si vyžádal více obětí na životech.“ O „pravicových sociálně demokratických stranách západní Evropy“, jak je nazývá, píše, že i ony, jako třeba SPD, se stále hlásí k socialismu. V jiném spisku, v němž pod názvem „Nepraktický posun“ odmítl Novotného text, o nich Vraný tvrdí: „Těmto stranám... rezignace na revoluční řešení problémů kapitalismu... nepřinesla žádný prospěch. Kdykoli se spokojily jen s běžnou politikou kapitalistického státu, ... jeho pouhou humanizací, ... a odmítly program konkrétních kroků k podřízení ekonomiky neziskovým kritériím, ... utrpěly porážku.“

Rudé právo kdysi vinilo sociální demokraty z „pouhého správcování kapitalismu“, z reformismu, ze hry na buržoazní demokracii. Ve jménu jakého socialismu a jaké, nikoli jen formální demokracie, peskuje sociální demokraty dnes český sociální demokrat Jiří Vraný?

Vím, že tyto názory patří k levici. Vím také, že ČSSD tak říkajíc kotví jednou nohou na levici. Je mi známo, že řada významných sociálních demokratů podobná stanoviska nesdílí. Upozorňuji ale, že komplexnost této skutečné ideologie, její omyly a její vliv v ČSSD, naposledy ve Střednědobém programu a v oné perle, jakou je oficiální návrh nového Prohlášení o stavu české společnosti pro nadcházející sjezd - posouvají ČSSD podle mého soudu mimo její tradici.

Podtrženo a shrnuto:

- 1) Obávám se, že radikální rétorika a orientace na voliče, kterým Listopad nepřinesl, co od něj očekávali, pokud vůbec od něj něco očekávali, vede sociální demokracii k nedůstojné roli. K podivné směsici konstruktivních činů a současně pokleslých výroků, rozdmíchávání afér a hecování veřejné nespokojenosti. Někde bylo řečeno, že s bodáky lze sice vyhrát, ale nelze na nich sedět. S frustrovaným voličstvem lze možná doběhnout prvý ve volbách, ale nelze s ním vládnout.
- 2) Považuji za spíše nepravděpodobné, že potenciální koalice ČSSD - KDU/ČSL - může počítat se získáním nadpoloviční většiny v řádných nebo předčasných volbách v dohledné době. Jedinou cestou k parlamentní většině pak zůstává tichá nebo otevřená podpora KSČM. Obávám se, že část sociálních demokratů už zahájila dalekosáhlé ideové přezbrojení ČSSD, aby bylo možno tuto sebevražednou berličku získat. Nezřetelné meze tzv. pragmatické spolupráce se stranami „nedemokratické opozice“ (Zeman 5. 3. 1993) mohou mít stejný cíl.
- 3) Kdyby česká sociální demokracie převzala vládní odpovědnost, vyzbrojena zastaralým harampádím z pražských levičáckých salónů, neuspěje a může za to drazé zaplatit. Nejen ona. Chybou francouzských socialistů v létě 1981 nebylo jen to, že zahájili vládu s nemoderním, špatným programem, hodně inspirovaným komunisty. Neměli žádný jiný program. Vše, co pak následovalo, byla improvizace, oportunismus a zklamání.

- 4) Na závěr citace: „Lze říci, že právě boj frakcí je motorem politického vývoje strany jako celku. ... Neexistují-li frakce, neexistují ani jejich představitelé a ostatním nezbývá než vyznávat jediné pravé učení svého milovaného vůdce.“ (Miloš Zeman: Naše posttotalitní krize a její možná východiska. Praha, Alternativy 1991)

Stane-li se ČSSD pouští, nad níž bude znít jen hlas jejího milovaného vůdce, bude to důkaz, že se opět vydala cestou do pekel.

Miroslav Ševčík

Děkuji panu Petru Wurmovi za příspěvek k současné situaci na politické scéně u nás. Prosím o diskusní příspěvky z pléna, případně o dotazy.

Jindřich Konečný

Prosím vás, můj přítel Pepík Wagner mne požádal, abych se zúčastnil dnešní diskuse. Jsem rád, že se mohu zúčastnit a třeba i mohu k tomu něco říci. Já pocházím z hor, čili jsem takový ten divoch, který občas sestoupí z hor, a dělá nesmyslné věci jako revoluce a podobně. K sociální demokracii mám velice blízký vztah a dokonce takový, že s mým přítelem Rudolfem Battěkem jsme sociální demokracii kdysi obnovovali a také společně jsme byli kdysi slavně ze sociální demokracie vyhozeni. Dnešní otázka zní: Quo vadis, sociální demokracie? Já se domnívám, že to je otázka, zda sama sociální demokracie ví, kam jde. Když jsem poslouchal ty příspěvky, tak jsem si uvědomil jedno. Mít historii a mít dějiny je svým způsobem nevýhoda, třeba ODS nemá dějiny a tak dneska může vypadat radikálně. Sociální demokracie ty dějiny má a proto má tu smůlu, že vždycky na ni jsou nalepovány věci, které ji diskreditují jako takovou. Za jeden z největších omylů považuji, že dnes když se řekne populismus, tak se má na mysli populismus levicový. Prosím vás, uvědomme si, že populismus je také pravicový. Jedním z projevů pravicového populismu je tvrzení, že sociální demokracie chce jít před listopad 1989. Vždyť je to absolutní nesmysl. Jirka Loewy, opět jeden z našich přátel, říká: referendum ano, referendum ne a tak dále. Prosím vás, třeba otázka vstupu do NATO nebo EU, je opravdu věcí referenda. Příklad vidím ve Skandinávii, třeba Finsko, Švédsko odmítají vstup do NATO, ale chtějí být v EU. Tyto věci v zahraniční politice bychom si všichni měli velice dobře uvědomit, mohli bychom vyprávět daleko více. Děkuji.

Miroslav Ševčík

Děkuji za příspěvek. Poprosím pana Fišera, který se přihlásil.

Ivan Fišera

Promiňte, že jsem se přihlásil tak rychle i když jsem přišel pozdě. Vyslechl jsem několik příspěvků a dost mě zarazilo, že ani lidé, kteří by si věci mohli pamatovat z nedávné minulosti, si je nepamatují. Ten vývoj, kterého jsme dneska svědky v sociální demokracii, začal mnohem dříve. Probíhal v evropské sociální demokracii před rokem 1989. Zásadní spor, který mi dlouho zůstával nejasný, probíhal na půdě sociální demokracie ještě dříve, než jsme tam mnozí z nás byli, a skončil vyloučením

Rudy Battěka a samozřejmě Konečného, ale probíhal velmi ostře a tvrdě před Hradeckým sjezdem. A šlo o střetnutí dvou zásadních koncepcí. V zásadě selektivní umírněné politiky vůči politice, která byla už tenkrát zcela evidentně politikou populistickou, problematickou, a kdo si vzpomene na tehdejší pražský program, jednoznačně nedostatečně orientovanou na Západ. Tento pražský program byl zejména v zahraniční politice jedním z nejhorších paskvilů, který byl vůbec v této zemi kdy vytvořen a byl podporován řadou z vás, kdo tu dneska sedíte. Já vám to nevyčítám. Já vám to jenom připomínám, protože je třeba si uvědomit, že když lidé nerozeznají v pravou chvíli jaké hrozí riziko, tak se mohou podílet na nastolení moci, která může být nebezpečná, být v jedné straně, tak jak o tom dneska tady všichni hovoříte. Jestliže někdo nedokáže rozeznat psychologická rizika mocenského vlivu lidí, kteří používají naprosto neférové a neseriózní způsoby boje, metody boje uvnitř politické strany, tak musejí počítat s tím, že jednoho dne se tyto metody také obrátí proti nim. A to se mnohým z vás stalo. Já to nechci připomínat, abychom tu dnes nevedli spory, já si myslím, že pokud by se něco v sociální demokracii mělo změnit, a mělo by se něco tomu podobného znova objevit na scéně, tak abychom si sami sebe mohli vážit, kdybychom se na něčem takovém podíleli, tak bychom si museli všichni ujasnit, kdy, kde jsme jakou chybu udělali. Museli bychom si to otevřeně říci. A teprve potom bychom možná mohli společně jít. Já musím říci, že jsem byl jedním z těch, kteří v roce 1992 vedli do této strany Miloše Zemana. Já jsem ho neznal, měl jsem tu čest ho poznat na vlastní kůži a na vlastním krku v roce 1993 a stačilo to. Musím říci, že jsem ho nedocenil, docenil jsem ho až později. Myslím si, že, a tím budu v podstatě končit, že opravdu bychom měli zhodnotit vývoj celý ne po jedné volbě a před jedněmi volbami, rekapitulovat a teprve potom si říci, co vlastně chceme dál. A to, co bychom měli chtít dál, to by mělo být jasně, zřetelně vyjádřeno, protože já jsem přesvědčen, že tam je stále dělicí čára nejhlubší. Buďto se někdo chce integrovat do západních demokratických struktur v plném rozsahu a nebo to někdo nechce, chce si hrát nějakou podivnou hru, chce tuto zemi udržovat jako zemi nikoho, jako pravděpodobný objekt nějakých jiných zájmů, bezpochyby velmocenských, za 10, za 15 nebo za 5 let. A když si toto neuvědomíme, a už je ten čas, když jsme to připomínali, tak by to tak dnes nevypadalo, jak to vypadá. Měli bychom si otevřeně říci, co se pro to udělat dá. A to je v podstatě všechno. Protože sociální politika bude odtud odvozena, ekonomická politika bude odtud odvozena a v podstatě i mravní politika bude odtud odvozena, a to se zatím nestalo. Děkuji.

Jiří Schwarz

Děkuji panu Fišerovi. Zdá se mi, že to byl ten správný příspěvek, který míří do budoucna, právě do oblastí, aktuálních pro sociální demokracii.

Jaroslav Šabata

Možná to byl správný příspěvek pokud jde o zaměření do budoucna, nicméně já s ním hluboce nesouhlasím. Sedí zde Dr. Bělohradský, který napsal tuším na podzim loňského roku na okraj úvah o Václavovi Havlovi, že náš sklon zvolit jakýsi

úprk na Západ je poněkud hysterický, respektive byl poněkud hysterický. Potvrdíte to. Já si myslím, že k tomuto sklonu české politiky už patří také jistý způsob řešení československé otázky. Měli bychom ho zvážit s chladnou hlavou, aniž bychom pochopitelně tu strategii, kterou já nazývám strategií atlantické levice, opustili. To je tedy polemická poznámka, kterou bych mohl rozšířit, protože jsme s Ivanem Fišerou diskutovali například o perspektivách slovenské politiky v souvislosti s vývojem v HZDS a tak dále, ale to nebudu dělat, protože na to nemám čas. Omezím se na tu nejzásadnější osobní poznámku. Já jsem vstoupil do ČSSD zcela nedávno, jsem zde jistě nejmladší člen ČSSD, ale to ne proto, že by se mi líbila, ale proto, že se mi nelíbí. Když jsem poslouchal Dr. Hrubého, tak jsem si řekl, já s ním vlastně ve všem souhlasím, i když on mě tak tvrdě napadl, protože já jsem ten muž, kterého zmínil, aniž jmenoval, jako muže, který hovoří o sociálních demokratech jako o nepřátelích liberalismu. Tak to není. Z mého textu samozřejmě vyčetl, poněkud dejme tomu předpojatě, máje na mysli možná mou historii, kterou zase zná jen globálně. Ale jeho pointa, on to vypointoval otázkou místopředsedů, řekl bych struktury politického vedení, je podle mého soudu naprosto správně uchopena, protože diskuse o struktuře politického vedení je vždycky tak nebo onak diskusí o charakteru strany a její politiky. Na pozadí toho, co řekl, si myslím, že zde existuje velmi vážná možnost najít konsensus mezi lidmi různých genezí, jehož jsme dosud nedosáhli. Za mnou sedí můj starý dejmé tomu protivník, publicista Bohumil Pečinka, který na konci roku 1995 napsal zajímavou úvahu, s kterou jsem v tomto případě zcela souhlasil, že příkop, který dělí osmačtyřicátníky a osmašedesátníky, by měl být v jistém smyslu znovu zreflektován v zájmu toho, aby se česká společnost nepolarizovala dál způsobem, jímž se polarizuje. Protože polarizace je také duchovní a je třeba zvážit ty konce, za něž je třeba problém uchopit, abychom dospěli k novému národnímu konsensu, když už bojujeme o nový směr české politiky, což pochopitelně je moje přesvědčení. Já nemám, co bych k tomu, co jsem řekl na konci, dodal, jen bych prosil, aby sama otázka odkud přichází sociální demokracie a kam jde, byla pochopena v největší hloubce vůbec, tzn. jako otázka odkud přichází a kam jde občanská společnost. Děkuji.

Jiří Schwarz

Na pana Šabatu krátce zareaguje pan Hrubý.

Karel Hrubý

Ke dvěma bodům. První, citace že: sociální demokracie společně s lidovci má společný odpor ke kapitalismu a protiliberální zaměření. To je v jednom z těch článků v Listech, já nevím jestli v pátém nebo v šestém čísle a já jsem to ani nemínil nějak vypointovat osobně, nýbrž spíše mi jde o to, přihlásit se k liberálnímu dědictví, které je více než stoleté, a které právě otevírá dveře k tomu, abychom se se všemi demokratickými silami mohli domlouvat. Úkolem sociální demokracie je ne něco vynutit, nýbrž přesvědčit společnost a to tedy také ostatní demokratické strany o tom, že otázka sociální ve smyslu Bolzanovském, Masarykovském a Patočkovském je otázkou celonárodní. A k tomu je potřeba komunikace a nikoli nějakých

nepřekročitelných polarit. To je jedna věc a ta druhá, a to strašně vítám, pane profesore, zreflektovat ten příkop, jak jste řekl, který je tady ještě kvůli roku 68, já si skutečně myslím, že racionálně to zpracovat, je úkolem všech lidí, ať stáli tehdy na jakékoli frontě. To bych velice uvítal, mluvili jsme o tom už s Petrem Wurmlem, možná, že něco takového dáme dohromady. Děkuji.

Jindřich Konečný

Já bych teď chtěl udělat takovou provokativní věc. Já bych požádal, aby vystoupil pan Ing. Battěk, potom Věněk Šilhán a potom třeba paní Buzková.

Miroslav Ševčík

My nemůžeme, prosím vás nikoho nutit do diskuse, jsme v Liberálním institutu a je věcí samotných účastníků, zda budou chtít vystoupit či nebudou. Každý z vás zde samozřejmě ten prostor má.

Dostal jsem žádost, jestli by nám mohl říci pár slov pan Herzmann.

Jan Herzmann

Dovolím si jednu poznámku z té hromady nasbíraných průzkumů. Myslím si, že část vedení sociální demokracie žije v omylu, když se domnívá, že se tato strana stala druhou nejsilnější stranou jako alternativa politického programu ODS. Není tomu tak, stala se jí jako alternativa politického stylu ODS, samozřejmě především, protože v sociologii neplatí nikdy nic stoprocentně. A bohužel musím říci, že z těch výzkumů, které provádíme v současné době, se zdá, že zatímco v oblasti programu se úroveň ODS nepřiblížila, tedy z pohledu průměrného voliče, tak v oblasti stylu se jí to dost daří, a to k vlastní škodě. Druhou poznámku bych si dovolil nevýzkumnou, spíše historickou. Já si myslím, že historie nade vše pochyby ukázala, že bolševizace strany, prosím myslím jako organizační princip, je velice účinný nástroj k uchopení moci, nikoliv k politické kultuře. A domnívám se, že si sociální demokracie na Bohumínském sjezdu musí odpovědět sama na otázku, který z těch dvou cílů preferuje. A myslím si, že to je kruciólní otázka dalšího vývoje té strany.

Miroslav Ševčík

Vidíte, a je tady další problém, který je nastolen, je možné, že by v sociální demokracii docházelo k bolševizaci strany ?

Přemysl Janýr

Já jsem se přihlásil, protože tohle je první věc, první teze, kterou chci říci. Stojí ČSSD před bolševizací? Ano, stojí. Organizační zásady o přijímání usnesení, nemožnosti vystupovat proti usnesení poté, co většina rozhodne, tzv. demokratický centralismus, to jsou principy bolševické strany. Mně to došlo a šel jsem se podívat, jak je povinnost člena zastávat stanovisko strany formulována v jiných politických sociálnědemokratických stranách. Díval jsem se do statutu rakouských socialistů. Povinností člena je hájit sociálně demokratické zásady. A já to hned budu demonstrovat na jednom příkladě. V roce 1978 se měla otevírat jaderná elektrárna v Zwettendorfu.

Tehdejší kancléř Kraisky vypsal referendum, a prohlásil, že v případě, že referendum nedopadne pro otevření jaderné elektrárny, odstoupí. Sociálně demokratická mládež, a nejen ona, spustila kampaň proti otevření této jaderné elektrárny a výsledek byl, že se Rakousko rozhodlo nepovolit mírové využití jaderné energie. Co z toho dovozují. Dovožují z toho, že tenkrát Kraisky nejen že nikoho nevylučoval, ale dokonce nikoho ve straně ani nenapadal, kancléřem zůstal, a příští volby vyhrál větší, absolutní většinou nežli předcházející. To je jen pro srovnání, jak je chápána povinnost člena strany vůči straně tady za humny. Druhá věc je, že proces bolševizace samozřejmě má také své politické dimenze a já se domnívám, že se sociální demokracie snaží co nejvíce otevřít právě bývalým komunistům, ale také republikánům. Myslím si, že výrok Miroslava Štěpána o Šloufovi, že vlastně to je znamení, že se sociální demokracie otvírá bývalým komunistům, je symptomatický a řekl bych, že tato pozice nám osvětluje, proč některé věci, které se zdají být nepochopitelné, se v této straně jeví jako přirozené. Velmi konkrétně, na žebříčku popularity je Petra Buzková na prvním místě, a celá řada všelijakých organizací a seskupení se vyslovuje proti tomu, aby byla místopředsedkyní opět. Já jsem v sobotu na nějakém takovém shromáždění vystoupil a musím říci v atmosféře, která tam byla, s velmi staženým zadečkem jsem říkal, že se domnívám, že bychom měli uvážit, zda tedy někoho, kdo je na prvním místě, máme shodit dolů. Pak mně došlo, že je to zcela přirozené, poněvadž tato Petra Buzková je pro stranu nepotřebná, protože ona nemůže oslovit Sládkovce, ona nemůže oslovit komunisty, a o ty nám jde. Středový volič pro Miloše Zemana neexistuje, podle Jiřího Vraného ho máme přenechat KDU-ČSL. A ještě mi dovozte jednu malou poznámku k té věci. Já, jak víte, jsem hodně psal o bytové problematice, byl jsem před 14 dny na tiskové konferenci a kladl Miloši Zemanovi otázku, že tedy už několik měsíců je český nájemník vystaven dešti, nebo spršce Jobových zpráv o zdražování nájemného. Odkázal mne, že za týden bude speciální tisková konference o bytech, kde vystoupí odborný mluvčí pro tyto otázky a v podstatě neřekl nic na otázky, co konkrétně strana navrhuje. Říkal, že si myslí, že by měla odpovědět vláda. Otázka není co by vláda měla, otázka je co má sociální demokracie, která šla do voleb se slibem, že má na řešení nejpálčivějších otázek recepty v šuplíku. Všechno je připravené, my víme jak na to. Kde je to „jak na to“ v současné době, když sociální demokracie není v této konkrétní otázce schopna předložit nic, co by nějak nájemníka uspokojilo. V sobotu jsem, a myslím, že i mnozí z vás, s velkým zájmem četl článek Václava Klause v Lidových novinách k otázce deregulací cen, regulací cen a pochopil jsem z toho, že vlastně s jeho názory, může to znít paradoxně, mohu souhlasit, poněvadž jsou daleko konkrétnější, než bylo vystoupení onoho mluvčího. Václav Klaus totiž mluví o nutnosti regulovat ceny, které si diktují monopoly, alespoň se o to pokusit, mluví o nutnosti co nejměrnějšího zvyšování nájemného, mluví o tom, že nájemným se nevytvoří žádný trh s byty, to jsou podle mne konkrétní věci. Kdybych byl Milošem Zemanem, jako že jím nejsem, tak bych býval v neděli Václavu Klausovi zavolaal a zeptal se ho, kdy bychom o tom mohli mluvit.

Miroslav Ševčík

Děkujeme za velmi zajímavý příspěvek. Teď promluví pan Prokeš a poté pan profesor Šilhán.

Jan Prokeš

Já se pokusím být velmi stručný. Svůj příspěvek motivuji trochu osobně, poně-
vadž já jsem členem sociální demokracie od prosince roku 1989. Moje jaksi nejvyš-
ší funkce, kam jsem to dotáhl v té straně, bylo členství v ústředním výboru, ale
když zazněla otázka „Quo vadis?“, a máme před sjezdem, vzpomínám si na ost-
ravský sjezd, kde jsem byl poprvé a naposled jako delegant sjezdu. Co pro nás by-
lo mimořádně důležité, byl první den, protože strana se teprve formovala. Bylo to
na jejím druhém sjezdu. Pro řadové členy byly absolutně nejdůležitější otázky de-
mokracie uvnitř strany, komunikace uvnitř strany. Došlo k neuvěřitelné věci. Po ob-
rovské, názorově velmi vyhraněné diskusi se tam prosadila zásada, že smí být za-
chováno právo menšiny hájit svůj názor, ale to nejen na půdě strany, ale dokonce i
v médiích, veřejně. To byl jeden bod schválený těsně většinou. Druhý bod spočíval
v tom, že pouze místní organizace mohou přijímat a vylučovat své členy. Já chci
jenom v této souvislosti apelovat na přítomné, ty, kteří jsou z médií, nebo ty, kteří
budou referovat o sjezdu, nebo ty, kteří pojedou na sjezd jako delegáti, prosím vás,
protokoly z tohoto sjezdu se ztratily, nikdy nevyšly v písemné podobě. Stanovy,
které vyšly později, byly pozměněné, nebyly tam tak radikální a přesné formulace,
které byly sjezdem schváleny. Princip nevylučování centrálními orgány byl porušen
hned v případě vyloučení zde přítomného pana Battěka, který byl vyloučen zcela
neregulérně, proti duchu stanov. To jsou případy, které se jaksi opomíjely. Já jsem
se v podstatě praktické politické činnosti vzdal až nyní, kdy dochází k dalšímu sou-
boji sil uvnitř strany, na který jsem velmi zvědavý. Nedivím se, že se řadový člen
v této straně cítí velmi nesvobodný, bojí se vyslovovat své názory, dokonce i mezi
kamarády. O členství v takové straně skutečně nemám zájem. To je vše.

Jiří Schwarz

Děkuji. Prosím pana profesora Šilhána.

Věněk Šilhán

Nejdříve takový malý údiv nad něčím, co slyším, a co dejme tomu ve skuteč-
nosti vidím a popřípadě prožívám. Ale to už je záležitost těch, kteří řady takhle mlu-
ví. Vidím i v tom značný rozpor mezi mojí zkušeností a zkušeností mého okolí. Nej-
dříve bych chtěl říci toto. Myslím, že celá naše česká společnost má pranepatrné
zkušenosti s politickou opozicí, a když, tak má ty zkušenosti poněkud prapodivné,
mám na mysli zkušenosti první republiky. Tradice politické opozice v parlamentním
systému, která unese název státotvorná, je v naší společnosti pranepatrná. I soci-
ální demokracie, která v daném okamžiku tuto opoziční roli hraje, má před sebou
několik rolí. Nejen tu opozici sehrát roli opozice v nově se rodícím parlamentním
systému, ale tak trochu i napravit některé zkušenosti z role opozicí, které tady byly
dávno před námi. Sociální demokracie nemá s výjimkou snad Rakouska velkou
zkušenost s rolí politické opozice, v první republice vůbec ne, nebo skoro ne, až na
jeden krátký historický okamžik. Tato skutečnost je ovšem dnes velmi specifická.
Tuto roli opozice může hrát zítra kterákoli opoziční strana, dneska strana koaliční.
Zdá se mi, že vůbec ten fenomén opozice v našem politickém životě je tak trochu

„schmutzig“. I tak je prezentován. Role opozice, kterou má hrát sociální demokracie, je i trochu reakcí například na pozice koalice, na její stanovisko k tomu. Uvedu jeden takový případ. V době disentu sem jezdila řada amerických politiků a bez rozdílu své stranické příslušnosti reprezentovali prostě Ameriku. Zkuste se dnes podívat na jakoukoli delegaci České republiky kamkoliv, zdali je v ní vůbec zastoupena opozice, kromě toho, kde to statut vyžaduje. Mám na mysli EU a tak dále. Prostě naše současná koalice, všimněte si její politiky, vůbec není ochotná brát v potaz a brát na vědomí stanoviska opozice. Kdykoliv se jí to hodí, převládne v praxi prostě počtem hlasů opozici a tady bych velmi prosil, aby se o sociální demokracii mluvilo s vědomím faktů, tzn. s vědomím těch návrhů, které v politickém období svého angažmá v parlamentě skutečně podávala. Chci z nich uvést jen jeden. Je to poslední diskuse o všeobecném zdravotním pojištění, pánové a dámy. Zkuste se, prosím vás, zamyslet nad pozicí a stanoviskem sociální demokracie k tomuto zákonu, který byl podán tak, jak spatřil světlo světa v parlamentě, před úpravami, velmi nekvalifikovaně a legislativně bídňé. Já to říkám teď proto, protože jsem si věci prostudoval a hodiny jsem strávil diskusí o věcných záležitostech. Velmi bych vás prosil, abyste se zabývali stanovisky sociální demokracie, chcete-li v minulosti. A tady bych mohl mluvit o zákonu o střetu zájmů, o problému praní špinavých peněz, o celé řadě aspektů zákonů, které se dotýkaly privatizace a tak dále. S údivem se dívám, že kde kdo lepí nálepky sociální demokracii, ale v životě ho nenecháme, aby se podíval do análů a přečetl si parlamentní zprávy a zjistil, jak kdo a kterak hlasoval a jaké návrhy předkládal. Byly to návrhy, prosím vás, které přispívaly k upevnění státu a k jeho prosperitě? Já soudím, že většina ano. Už po těch letech, kdy se určité věci vůbec neuskutečnily. Ty, Rudolfe (Rudolf Battěk), jen tak mimochodem, jsi tam u toho byl a tak leccos můžeš k tomu také povědět. Promiňte, to byla ta druhá poznámka. Ještě jednu poznámku mi dovozte a už končím. Tohleto je moje prosba, aby se ti, kteří se zabývají úlohou sociální demokracie, zabývali také jejími skutečnými názory, nejen projevy pana Zemana, anebo úlety toho či onoho poslance a považovali je za pracovní styl, a dokonce za styl politický, i když to vůbec nepodceňuji, ale některá fakta hovoří. A to poslední, to je dědictví humanitární myšlenky. Ano, sociální demokracie musí být dědictvím humanitární myšlenky. Totiž je tu málokdo, kdo by ji správně unesl. To, že se vyprázdnil náš politický život, a ten se vyprázdnil právě myšlenkově a byl nahrazen prachspřotým pragmatismem tohoto či onoho a kdo z koho, kdo je dřív, jen tu věc prostě vyhraje, to je jednou z největších béd našeho politického života. Bezideovost, z které pramení bezkonceptnost ať již na straně sociální demokracie anebo také na straně koalice. To jsou dvě spojitě nádoby. Děkuji.

Miroslav Ševčík

Děkuji panu profesoru Šilhánovi. Do diskuse se přihlásil pan Václav Bělohradský a poté prosím pana Černožského.

Václav Bělohradský

K realistickému konceptu politiky v proporčním systému patří k morálně závaz-

né koncepci své role také to, že se prohlásí, jaká je koalice, s níž chci zvítězit ve volbách. A tady proskočily, tedy v českém tisku především, dvě možné orientace. Jedna je KDU-ČSL a sociální demokracie a program je jenom vlastně nástroj, jak tu koalici vytvořit, anebo tedy komunisté a sociální demokraté. Obě dvě tyto koalice ovšem, a to bych chtěl říci panu Karlu Hrubému, jehož důraz na sociální demokracii, která určitým způsobem dovršuje liberální instinkt, mě samozřejmě dojala, které má před sebou jako možnosti sociální demokracie, jsou postaveny na odmítnutí liberálního dědictví. Protože KDU-ČSL je velice protiliberální strana, je humanitní, řekněme sociální, ale je protiliberální. Takže sociální demokracie, aby vyhrála volby, se nemůže přihlásit příliš k liberálnímu dědictví v této zemi. Ona musí buď s komunisty a já to nechci démonizovat, taková aliance je možná a země by to možná i unesla, anebo tedy s KDU-ČSL, což je jistě perspektivnější. Obě dvě aliance jsou prostě založeny na tom, že sociální demokracie se musí definovat jinak, než jak Dr. Hrubý tady zdůraznil, tzn. musí odmítnout určitým způsobem to liberální dědictví. Chtěl bych se zeptat pana Wagnera, jestli považuje tu koalici, tedy s komunisty nebo KDU-ČSL, za jakési realistické rozhodnutí.

Jozef Wagner

Já jsem tím svým úvodním slovem dal jednoznačně najevo, že nepovažuji ani jednu ze zmíněných koalicí za reálnou. Považuji za morální povinnost sociální demokracie, s vírou ve zdravý rozum jejího vedení i členů, spolupráci obdobnou spolupráci koaličních partnerů za první republiky, vyplývající z logiky potřeby budování státu. O tom je teď hlavní řeč. Dovoďte, abych odpověděl jednomu z předřečníků. Když mám tu příležitost, ten spor je o něčem jiném, Věňku, než ho vidíš. Ten spor je prostě o tom, že se nebudeme přít, co je dřív, jestli slepice nebo vejce, jestli koalice víc ublížila opozici, nebo opozice koalici. Ten spor je o tom, že ta opozice musí projevit odpovědnost a ta se neprojevuje tím, když předkládá návrhy, o nichž dopředu ví, že jsou sympatické lidem, protože jim přinesou zisk hned, kdyby se uskutečnily, kdyby byly uskutečnitelné, ale jsou věcně nepřijatelné, protože každý, kdo zodpovídá za rozpočet, tedy vláda, je nemůže odsouhlasit, poněvadž je není z čeho zaplatit. Takovýto návrh nelze v americké sněmovně předložit, protože by byl nehlasovatelný, protože nejdříve musí být rozpočtové pokryt. O tom je ta odpovědnost a spolupráce, znamená spolupracovat na odpovědných řešeních. Nezlob se, jsem u toho, ale nevidím tu odpovědnost. A ještě jedna poznámka. Do voleb 1996 bylo v podstatě jedno, co jsme navrhovali. Bylo nás málo a museli jsme dávat najevo, že sociální demokracie tady je, a že se hlásí o slovo. Volbami se ze 16 stalo 61 a my jsme měli příležitost ukázat, že jsme tady, a že máme rozum. Prozatím jsme ukázali, že umíme opět jenom křičet. To je rozdíl našeho hodnocení situace, Tvého a mého, Věňku.

Věněk Šilhán

To, co tu říkáš ty, s tím absolutně nesouhlasím, poněvadž to jsou prostá slova a nemáš je opřena ani o jeden fakt. Já vezmu znovu příklad posledního zákona o národním pojištění. Tam není ani jeden návrh ke státnímu rozpočtu z toho, co sociální demokraté předkládali. Budto to víš nebo nevíš.

Miroslav Ševčík

Děkuji. Prosím pan Černohorský.

Jiří Schwarz

Prosím ještě pan Hrubý chce reagovat na pana Bělohradského.

Karel Hrubý

To bylo snad nedorozumění. Já Vám dávám plně za pravdu, že z pragmatického hlediska by liberalismus nepomohl získat komunisty a pravděpodobně by nebyl zrovna nejlepším argumentem pro získávání lidovců, ale liberalismus má nejméně tři kořeny. On jich má víc, ale já se zmíním jen o třech. Má kořen hospodářský, a ten sociální demokracie nepřijala, má kořen politický, a to je právě základ pro zdůraznění rovnoprávnosti občanských práv a demokracie, a má dimenzi duchovní. To je to, proč Masaryk odmítal liberalismus, poněvadž se mu zdál být materialistickým, že v tom nebyla transcendence, o kterou mu šlo. (...)

Jan Černohorský

Moje jméno je Černohorský a jsem z Brna. Jsem členem sociální demokracie nedlouho, asi dva roky. Nejsem politik a nikdy jsem se politikem necítil, o politice mnoho nevím, ale dlouhá léta jsem stál v čele podniků. Politiku chápu jako nástroj k uskutečňování zájmů nějaké politické strany. Protože už ze základní školy vím, že cílem každé politické strany je uchopit moc a řídit stát, tak také vím, že řízení státu se děje prostřednictvím řízení ekonomiky. Řídit stát znamená řídit ekonomiku. Účastním se setkání přátel ze sociální demokracie a pořád mám našpicované uši a čekám, že se snad někdo v sociální demokracii konečně začne bavit o ekonomice. Nemohu se toho dočkat. Čekal jsem, že se třeba něco dozvím i tady. Pochopil jsem však, že toto setkání je laděno poněkud jinak a mám pocit, jakoby sociální demokracie byla saturována ve svých požadavcích nebo cílech. Ani v současné době, kdy se hovoří o tom, že je třeba se připravit na uchopení politické moci, si nejsem zcela jist, zda je zvládnutý ekonomický program a zda má sociální demokracie připraveny podklady, regulativy, normy, zákony a všechno potřebné k tomu, aby společně s politickou mocí mohla také převzít i hospodářskou moc. To je pouze poznámka, o níž předpokládám, že zůstane samozřejmě bez odpovědi. Děkuji.

Jiří Schwarz

Děkuji. Možná, že zde nějakou odpověď uslyšíme od panelistů nebo snad od pana Morávka jako člena vedení sociální demokracie. Ten má určitě po ruce celou řadu odpovědí na podobné „dotěrné“ otázky.

Pavel Makovec

Já se jmenuji Pavel Makovec a jsem z České spořitelny. Když jednáme se zahraničními investory a dojde řeč na politické otázky, na roli levice a pravice v České republice, tak oni mají především obavy z vítězství sociální demokracie. Na to jsem jim říkal: nemusíte se ničeho bát, u nás v podstatě žádná levice ani pravice není, u nás

máme dvě velké sociálně demokratické strany, jedna se jmenuje ODS, druhá se jmenuje ČSSD, ODS je více levicová než ČSSD, takže nemusíte mít z ničeho strach.

Jiří Schwarz

Takže už zůstala pouze otázka, která z těch stran je více demokratická.

Miroslav Ševčík

Nechtěl jsem tento problém moc otvírat, ale zajisté jste si všimli, že ze strany ODS je kladen až enormní důraz na sociální oblast, byť jsou tam některé prvky, které se nelíbí nejenom sociálním demokratům, ale ani obyčejným lidem. To znamená, že nelibost prochází celým politickým spektrem. A já jsem přesvědčen, že možná i tady je zakopán pes. Nepřevzala náhodou ODS část programu sociální demokracie, resp. nedošlo takto k vytlačení sociální demokracie opravdu hodně nalevo? Nehledá pak ČSSD záchranu právě v těch silách, které nazýváme extrémní, to znamená u republikánů, u těch nespokojených, kteří budou možná nespokojeni vždy a se vším?

Jiří Schwarz

Pan Hrubý chce bezprostředně zareagovat.

Karel Hrubý

Já jenom k tomu hospodářskému aspektu. Je nedorozuměním, jestli od sociální demokracie očekáváte, že vymyslí nějaký nový sociální nebo sociálně ekonomický systém. To není jejím úkolem. Výslovně se toho vzdává. Dovolte mi citovat Felipe Gonzalese, který nedávno řekl: „... z toho už jsme vyrostli a nechali jsme svým odpůrcům, aby si vymýšleli budoucí systémy. Náš úkol je reformovat systém nyní.“ Toho se v praxi drží sociální demokracie v Západním Německu, v Británii a v ostatních státech. Jaképak vymýšlení - svého času byl aktuální program EZOP, který vznikl ve Spojených státech (jde o podniky spravované jejich zaměstnanci), byl také součástí Zemanovy agitace před lety - to přece nikdo nemusí vymýšlet. Jestliže lidé cítí, že něco takového je zapotřebí a že by to bylo pro ně dobré, protože by se tím zabránilo nezaměstnanosti a zvýšily by se jejich příjmy, tak nechtě to udělají. K tomu jim nemusí žádná politická strana vymýšlet systém. Západoevropská sociální demokracie se smířila s kapitalistickým systémem, tak jak je dneska, nikoli tak jak byl ve třicátých letech. S kapitalistickým systémem, humanizovaným právě díky politice sociální demokracie a odborů. Protože jejím úkolem je kontrola podnikání v tom smyslu, aby nebylo zaměřeno proti člověku, aby nebylo antihumanistické. Sociální demokracii nepřísluší určovat, kam se má co vyvážet nebo co se má vyrábět. To je věcí jednotlivých podnikatelů. Neočekávejte tedy od sociální demokracie žádný nový hospodářský systém.

Jiří Schwarz

Děkuji panu Hrubému. Je sedm hodin. Naše diskuse se pomalu blíží ke konci a protože zakončení našich diskusí bývají někdy překvapivě rychlá, dovoluji si vás po

diskusi pozvat na raut. Po skončení diskuse bych vám to už možná neměl čas říci. Využiji zároveň této příležitosti, abych poděkoval těm, kteří umožňují, abychom v Liberálním institutu pořádali diskuse tohoto druhu. Děkuji společnostem Coca Cola Amatil, Tchibo Praha, Benešovský pivovar, Vitana, Česká pojišťovna a PPF za jejich podporu naší činnosti. A nyní dáváme slovo panu místopředsedovi Morávkovi.

Petr Morávek

Představen jsem byl. Děkuji také hostitelům za laskavé pozvání. Mým úkolem, vyplývajícím z mé funkce, by možná mělo být rozvinutí těžké, razantní apologetiky sociální demokracie. Já jsem však spíš přišel naslouchat, jaké jsou názory vás všech na sociální demokracii. Já nejsem politický teoretik, nýbrž praktikující politik, a proto bych chtěl Věňkovi Šilhánovi věnovat pár slov. Věňku, my jsme mohli koncipovat náš dialog jako konfrontaci s vládní koalicí a její politikou a jako obhajobu sociální demokracie. Já osobně bych dal přednost, a tak to tady také zaznělo, jistě sebereflexi sociální demokracie a tomu, aby do dialogu byli vtaženi i ti, kdo nejsou v sociální demokracii, jakož i ti, kdo bohužel z této strany dobrovolně či méně dobrovolně odešli či byli „odejiti“. V programu sociální demokracie je také co zlepšovat, ale v tom hlavní problém osobně nevidím. Aby můj příspěvek zapadl do tohoto kontextu, budu se věnovat spíše té sebereflexi. Já vidím problém spíše v personálních otázkách a - někdo na to tady poukázal, myslím kolega Prokeš - v boji o vnitřní pravidla strany, protože personální obsazení, vnitřní dialog, míra demokracie a hájení vlastních stanovisek, to je to, co nám chybí. Tady to označil Ivan Fišera velice trefně: „Pozor, když se to zlo poprvé objeví, musíte zareagovat, protože ono vás pohltí.“ Miloš Zeman rád hovoří v takových příkladech, z nichž uvedu jeden za všechny. Byla někde na Moravě velká konference a já jsem se dnes dotazoval mladého ambiciózního tajemníka, co tam řekl Petr Wurm. „On tam nebyl“, pravil s potěšením tento mladý muž. Byl spokojen, ale já jsem byl smuten, smuten z toho, že nebyl ani delegátem, což bylo na škodu. Co potřebuje sociální demokracie, když byla položena otázka „kam kráčíš“? Potřebuje otevřít okna, ale ne za tím účelem, aby z ní byli vyvětráni lidé, ale aby v ní bylo lépe dýchatelno a aby lidé měli více pocit, že do té diskuse mají právo vstoupit - bez toho strachu, o kterém tady předřečníci hovořili. Nehovoří se mi to lehce, já osobně o tuto linii budu na sjezdu bojovat, budu bojovat o dialog ve straně, ale v jedné věci musím dát Věňkovi za pravdu. Sociální demokracie se pohybuje v jistém politickém klimatu, toto politické klima jí zatím nedalo jinou šanci než být opoziční stranou, a věřte mi, mohl bych to opět dokladovat na mnoha a mnoha příkladech, že její pozice - počínaje ekonomickou situací a konče politickými (a tvrdými) šikanami - je neutěšená. Proto jsou někdy i reakce sociálních demokratů řekněme ne tak vyzrálé, jak je tomu u jejich západoevropských kolegů.

Miroslav Ševčík

Jeden dotaz na závěr. Tady padlo několikrát jméno pana Miloše Zemana. Pro nezaujatého pozorovatele se navenek zdá, že jeho pozice je téměř neotřesitelná. Zeptám se: bude mít vůbec na sjezdu protikandidáta na funkci předsedy? Co říkáte, pane Wagnere?

Jozef Wagner

Jestli bude mít protikandidáta, tak to bude muset být někdo, kdo vystoupí s jakýmsi programem. Jen tak bude mít tento protikandidát šanci vyhrát - možná letos, možná o dva roky později. Letos je šance vyhrát proti Zemanovi velmi malá, spíš žádná, ale to neznamená, že by se někdo o to neměl pokusit. Na sjezdu musí zaznít i jiná alternativa politiky než konfrontační, a tuto povinnost prostě máme a někdo ji musí ze země zvednout.

Miroslav Ševčík

Pane předsedo, mohu se dotázat přímo? Budete mít vy tu odvahu předstoupit před sjezdem s programem a vyhlásit kandidaturu na místo předsedy, byť sám říkáte, že je to boj možná předem prohraný?

Jozef Wagner

Pro každého Zemanova soupeře, i pro Petru Buzkovou, by to pravděpodobně byl prohraný boj. Ale o tom to skutečně není, to není boj o získání židle, to je boj o nastolení nové koncepce, kterou je třeba před sjezdem vyslovit, aby o ní strana dva roky mluvila. Během dvou let se třeba objeví nová tvář muže nebo ženy, který (nebo která) to zvedne ze země tak, že to bude úspěšné. Tento pokus je třeba učinit v zájmu České republiky, protože konfrontační tón a všechno to, co dává sociální demokracii jakousi příchut' strany, které nelze z občanské perspektivy důvěřovat, to všechno se prostě musí změnit. Dovedete si představit, jakou šanci by měla Česká republika, kdyby vládní většina byla tvořena stošedesáti hlasy? Kdyby tady vládla konstruktivní spolupráce? Vždyť všechny těžké problémy, jejichž řešení tato země očekává, vyžadují takovou velikou podporu. Podívejte, uvedu jenom jeden příklad: deregulace. Každá strana, která ví, že je na cestě k příštímu volebnímu vítězství, tedy i sociální demokracie, by měla poděkovat těm, kdo tyto obtížné nepopulární věci provedou, kdo ty kroky uskuteční, bez nich to prostě nejde. Náš problém není v tom, uskutečnit ty kroky uvnitř sociální demokracie nebo je podpořit. Náš problém je v tom, že mnohdy - liším se zde v názoru od Věňka Šilhána - nemáme odborně jasno a nemáme patřičné podklady a v mnoha věcech jdeme po povrchu věcí. Žel, ani koalice k těm diskutovaným deregulacím nedala to nejdůležitější, přestože má v rukou statistiku. Dát statistické podklady, které v každé civilizované zemi jsou měsíčně nebo alespoň čtvrtletně k dispozici, důvěryhodné podklady, kolik bude postižených. Pak lze kvantifikovat. Ta kvantifikace však chybí. To je jediný kompetentní důvod proti rychlým deregulacím. Chci vědět, kolik bude postižených a kdy? Když jich bude víc než 15 - 25 procent, každé procento navíc je riziko pro rozpočet, je zatížením, které budeme platit všichni z daní. To je problém! Nikoliv provést deregulace. I Zeman ví, že to musí udělat. Ale brání se, protože mu tleskají, že odkládá problém. Každý odložený problém postihne občana mnohem hůře později. A proto se jedná o nebezpečný populismus, a proto je třeba to říci na sjezdu.

Miroslav Ševčík

Pane předsedo, vy jste mi neodpověděl. Předložíte takový program?

Jozef Wagner

Já nejsem sebevrah, abych odpověděl v tuto chvíli.

Miroslav Ševčík

Ještě jednu otázku budu mít. Prosíchlá se, že menšinová vláda skončí, že budeme mít většinovou vládu. Můžete to nějak komentovat?

Jozef Wagner

To, že menšinová vláda skončila, jsem si přečetl dnes nebo včera v novinách – že pan kolega Teplík sdělil, že vstoupí do některé z koaličních stran, takže parlamentní poměr mezi koalicí a opozicí bude 100:100. Mohu-li to trochu zlehčit, tak v dobách normalizace hrozilo riziko, že nám bude ubližovat strana a vláda současně, vlastně jediná mocná strana v zemi. Teď to může být pouze jedna ze stran, takže to riziko pro jednotlivce není tak hrozné. Bude-li strana navrhovat věci, které budou v rozporu s ekonomickými potřebami obyvatel této země, tak prostě neposlechnu hlas strany. Nemyslím si, že budu sám a že bude záležet pouze na mém hlasu. Domnívám se, že v sociální demokracii je i mezi poslanci řada zodpovědných lidí a že si tito lidé uvědomí, že šok ze strachu, že někdo může být vyloučen kvůli odlišnému hlasování o rozpočtu, rychle přejde. Je naděje, že tito lidé se budou chovat kompetentně, jak se na poslance sluší. A chcete slyšet konkrétně, co já učiním na sjezdu? Já nemůžu nic učinit, protože nevím, zdali na sjezdu vůbec budu. O tom se teď vedou spory, zřejmě ti chlapci nemají důležitější práci než se starat o to, kdo tam může a kdo tam nesmí.

Miroslav Ševčík

Děkuji.

Zdeněk Stránský

Já se jmenuji Zdeněk Stránský. Jsem z takového malebného městečka na jihu Moravy proslaveného Menšíkem a jsem členem sociální demokracie od listopadu 1989. Jsem členem ústředního výboru a byl jsem poslancem Federálního shromáždění za sociální demokracii v jeho posledním funkčním období. Několikrát tady padlo jméno Miloše Zemana. Já bych řekl, že činit ze jména Miloš Zeman synonymum pro sociální demokracii je věc, která nám asi nikdy moc neposlouží. U někoho ano, u někoho ne. Ale berme skutečnost, že sociální demokracie tady byla sto let před Zemanem a bude tady tak dlouho, dokud ji tato společnost bude potřebovat. Padla zde otázka: „Quo vadis, kam kráčíš, sociální demokracie?“ Sešli se zde lidé, kteří byli členy sociální demokracie a dnes jimi třeba nejsou, vypadli nebo byli vyloučeni či „odejiti“ v různých etapách vývoje sociální demokracie, jsou tady ti, které to možná čeká v budoucnu. Nemyslím teď nikoho konkrétně, spíše se teď dívám do zrcadla. Je samozřejmě možné, že každý z nás, kdo sem tam někdy v nevhodném okamžiku řekne nevhodný názor, riskuje, že bude exkomunikován. Já byl takhle exkomunikován v roce 1970 ze samospatitelné strany, měl jsem 20 let problémy. Proč bych si nemohl dovolit ten luxus ještě teď na stará kolena? Avšak když jsme se sešli, tak jak

zde jsme, s rozdílnými názory na sociální demokracii, jsem velice rád, že v těch slovech, která byla vyřčena, nebylo příliš mnoho hořkosti, že každý má pořád nějakou snahu ještě pro ni něco udělat. Myslím si však, že odpověď na otázku: „Quo vadis?“ ještě pořád neznáme. Víme ale, že sociální demokracie má šanci najít tu cestu, kterou po ní občané této země chtějí a kterou od ní potřebují.

Jiří Schwarz

Děkuji. Má, prosím, někdo ještě nějaký komentář? Pokud ne, chci poděkovat všem účastníkům panelu, především panu Hrubému, který přijel kvůli dnešnímu setkání až ze Švýcarska, aby se mohl s námi podělit o názory. Chci poděkovat vám všem za dotazy a komentáře. Doufám a jsem přesvědčen - jak pan Wagner řekl, že je zatím „u toho“ -, že právě on „u toho“ ještě nějakou dobu bude. Zdá se, že to potřebuje nejen sociální demokracie, ale celá naše společnost. Přeji sociální demokracii před nadcházejícím sjezdem, aby byla stranou více demokratickou, možná méně sociální, ale to by byl těžký útok na pozici ODS, a hlavně stranou hodně státní. Vám všem děkuji za pozornost a zvu vás na malý raut, který je připraven v místnosti Knihovny F. A. Hayeka. Děkuji.

Miloš Hájek

Demokratický socialismus jako samostatný a organizovaný mezinárodní proud se vytváří od doby těsně po skončení první světové války. Tehdy se založením Komunistické internacionály dovršil rozkol mezinárodního dělnického hnutí na směr revoluční (komunistický) a reformistický (sociálně demokratický). Programová odlišnost se týkala vztahu k demokracii a k prostředkům na cestě k socialistickému cíli.

Sám cíl viděl i hlavní teoretik II. Internacionály Karl Kautsky v zespolečenštění výrobních prostředků; domníval se, že socialismus nevyhnutelně vystřídá vyspělou kapitalistickou strukturu.

Teprve světová hospodářská krize podnítila socialistické myšlení ve větší míře - k hledání nových přístupů. Belgičan de Man byl hlavním představitelem proudu, který se nazval planismus. Jeho hlavními rysy bylo poznání životaschopnosti kapitalismu a překonání deterministického očekávání jeho zániku. Orientoval dělnické hnutí na boj nikoliv především za bezprostřední požadavky, ale za strukturální reformy. Pro planisty nebylo hlavním vlastnictví výrobních prostředků, ale řízení. Podle de Mana se socialisté neměli orientovat na přerozdělení starého dortu, ale na výrobu nového, většího. Hlavní úsilí teoretiků Plánu práce bylo nalezení cest a způsobů zaměření alokace úvěrů a investic. De Man se pokoušel realizovat svůj plán v koaliční vládě s katolíky, ale bez úspěchu.

V hospodářské politice dosáhl ve třicátých letech největšího úspěchu sociální demokraté ze Švédska. Za podpory zemědělců se jejich vláda pustila do úvěrové expanze, čímž umožnila uskutečnit rozsáhlý plán veřejných prací a v důsledku toho výrazně snížit nezaměstnanost a zvýšit životní úroveň.

Ovšem evropský vývoj směřoval k fašismu, ke druhé světové válce a na tomto pozadí se planismus i švédská zkušenost zdály být okrajovými jevy. Nemalá část sociálních demokratů viděla v Hitlerově vítězství bankrot reformismu a hledala vý-

chodisko v revolucionismu. Myšlenky de Manovy byly později zastíněny jeho kolaborací s německými okupanty. Podíl Sovětského svazu na porážce Německa a účast sociálních demokratů i komunistů na prvních poválečných vládách posílily tendence hledat řešení v tradičních marxistických tezích; i v západní Evropě byla značná část průmyslu znárodněna. Socializace a plánované hospodářství zůstávalo jádrem poválečného programu SPD i jiných socialistických stran.

Studená válka však vytvořila novou situaci a nutila hledat nová východiska.

Na svém ustavujícím kongresu (Frankfurt 1951) přijala Socialistická internacionála deklaraci zásad, v níž odmítla systém jedné strany stejně jako spjatost s nějakou závaznou ideologií a vyslovila se pro demokratický socialismus, jehož základními hodnotami jsou svoboda, spravedlnost a solidarita. V demokratickém socialismu viděli autoři deklarace společenský model, který by na základě parlamentně demokratického právního státu odstraňoval zlořády kapitalismu a třídní privilegia, garantoval sociální jistotu a uskutečňoval demokracii nejen ve státě a ve společnosti, ale i v hospodářství. Socialismus - a to je nový prvek Frankfurtské deklarace - není chápán jako konečný cíl, ale jako trvalý úkol, jako proces. Ve stálém procesu reformů jsou základní hodnoty „měřítkem pro hodnocení jednotlivých politických rozhodnutí“ (Brandt).

GODESBERG

Nejvýznamnějším mezníkem ve vývoji evropských sociálně demokratických programů se stal program, přijatý v roce 1959 na sjezdu SPD v Godesbergu. V něm byla popřena možnost vědeckého zdůvodnění socialismu. SPD se výslovně vzdala nároku být stranou jednotného světového názoru, vyslovila se pro světónázorový, filozofický a náboženský pluralismus.

Program obsahuje velmi kritickou analýzu kapitalistického hospodářského systému. V procesu koncentrace se spatřuje nebezpečí, že hospodářská moc se stane mocí politickou a z tohoto nebezpečí vyplývá požadavek: „Spoutání moci velkého kapitálu (Großwirtschaft) je proto ústředním úkolem svobodné (freiheitlich) hospodářské politiky“. Pokud jde o vlastnictví výrobních prostředků, proklamuje program ochranu a podporu soukromého vlastnictví, „pokud nebrání výstavbě spravedlivého sociálního řádu.“ Dále se uznává státní, družstevní a komunální vlastnictví, je tedy doporučována smíšená ekonomika.

Převedení soukromých podniků do veřejného sektoru program připouští v souladu s ústavou a jen v jednotlivých případech.

„... Sociálně demokratická strana se vyslovuje pro svobodný trh, ve kterém skutečně vládne soutěž. Kde se ale trhy dostanou pod panství jednotlivců nebo skupin, tam je třeba mnohotvárných opatření, aby se svoboda hospodářství zachovala. Soutěž pokud možno, plánování pokud nutno.“

SPD vyvodila závěr i z klesajícího podílu dělníků ve společnosti a konstatovala, že ze strany dělnické třídy se stala stranou lidu.

V dalším textu se nebudu zabývat jednotlivými programy, ale pokusím se postihnout, jak se jednotlivé problémové okruhy odrážejí mimo zmíněné dokumenty ve

třech dalších: v Berlínském programu SPD (1989), v Deklaraci zásad Stockholmského kongresu SI (1989) a v programu Francouzské socialistické strany (1991).

ZÁKLADNÍ HODNOTY DEMOKRATICKÉHO SOCIALISMU

Po roce 1989 se i v evropských sociálně demokratických stranách ozývají hlasy, zda bankrot komunistických režimů nedává podnět k tomu, aby i sociální demokraté upustili od pojmu socialismus. Tyto hlasy nepřevážily. Willy Brandt naopak prohlásil, že „stalinismus byl ve skutečnosti antisocialismem“ a označil za velkou chybu, „že se energičtěji nevystupovalo proti tomu, aby si pojem socialismus přivlastňovaly diktátorské formy panství a direktivní hospodářství.“

Ve stockholmské Deklaraci zásad najdeme tuto charakteristiku: „Demokratický socialismus je mezinárodní hnutí za svobodu, sociální spravedlnost a solidaritu. Jeho cílem je dosažení světa míru, ve kterém mohou být tyto základní hodnoty plně realizovány, světa, ve kterém může každý jednotlivec žít smysluplný život a plně rozvíjet svoji osobnost a nadání, kde budou v demokratickém rámci společnosti zaručena lidská a občanská práva.“

Vedle tří jmenovaných základních hodnot se setkáváme i s jejich širším rejstříkem. Podle Francouzského programu „jsou sice proměnné podle stavu společnosti a podle hlediska dané chvíle. Ale některé z nich nabývají stálého a univerzálního charakteru: jde o respekt k životu (zahrnující i oblast ekologie), svobodu (jejíž mez tvoří respekt k právu druhého), rovnost (která není rovnostářstvím), spravedlnost, toleranci, solidaritu (v národním i mezinárodním měřítku) a odpovědnost (neodlučitelnou od solidarity)“. Rovnost je pak Berlínským programem vymezena jako součást spravedlnosti. Ta žádá „rovnost před zákonem, rovné šance politické i sociální participace a sociálního zajištění. Žádá společenskou rovnost muže a ženy. Spravedlnost žádá více rovnosti v rozdělování příjmů, vlastnictví a moci, ale také v přístupu k výchově, ke vzdělání a ke kultuře. Rovné životní šance neznamenají jednotvárnost, ale prostor pro rozvoj individuálních sklonů a schopností“.

HISTORICKÉ KOŘENY DEMOKRATICKÉHO SOCIALISMU

Berlínský program je charakterizuje takto: „Demokratický socialismus v Evropě má své duchovní kořeny v křesťanství a v humanistické filozofii, v osvícenství, v Marxově učení o dějinách a společnosti a ve zkušenostech dělnického hnutí“. Francouzský program naproti tomu konstatuje, že zatímco hegemonní doktrínou Druhé internacionály byl v mezinárodním měřítku marxismus, ve Francii byl silnější jiný proud socialistického myšlení sahající od Leroux přes Proudhona až k Jaurèsovi. Podstatným rysem této školy je respekt k pluralismu: socialismus není objev předem vytyčené cesty, ale výzva k volbě mezi více řády, více hodnotami, které se nevylučují.

VZTAH KE KAPITALISMU

Soudobá sociální demokracie opustila myšlenku socialismu jako hospodářského systému, který nevyhnutelně vystřídá kapitalismus. Nikterak se však nevzdala jeho zásadní kritiky slovy i praxí. V berlínském programu můžeme číst: „Moc velkého podnikání, převaha vlastníků kapitálu a manažerů podniků mohly být omezeny, ne však překonány“. A na jiném místě: „Jako demokracie Základního zákona /tj. ústavy

- M. H./ není Spolková republika třídním státem. Avšak naše společnost se vyznačuje starými a novými privilegii. ... Usilujeme o solidární společnost svobodných a rovných bez třídních výsad. ... Nový a lepší řád, o který usiluje demokratický socialismus, je společností osvobozenou od třídních přehrad“. Na jiném místě se konstatuje historická zkušenost dělnického hnutí, že opravy kapitalismu nestačí, ale je nutný nový hospodářský a společenský řád. Pod novým hospodářským řádem se rozumí nová etapa ve vývoji kapitalismu, především sociální stát. Uznává se, že socialismus jako alternativa hospodářského systému ztroskotál.

Francouzský program pak ukazuje souvislost vztahu ke kapitalismu s rozlišením jeho dvou stadií: konkurenční, tzv. liberální kapitalismus 19. století se zhroutil. V polovině našeho století se zrodil nový kapitalismus z mnoha vlivů a mnoha katastrof, došlo k dohodnuté regulaci mezi veřejnou mocí, zaměstnavateli a odbory. Nový dech kapitalismu byl provázen růstem politické demokracie, sociální spravedlnosti a rozvojem kultury. „Dnes je třeba nalézt nové společensko-ekonomické regulace, které by integrovaly a zjemnily regulace Třiceti slavných let.“ (Tím je míněno zhruba období 1945 - 1975.) Socialisté již nevěří ve zrušení kapitalismu, „socialismus předvídá a chce jinou organizaci společnosti a planety, ale ta se musí pohybovat v rámci internacionalizovaného kapitalismu“. (Francouzský program.)

Základní myšlenkou sociálně demokratického hospodářského programu je hospodářská demokracie. Ta zajišťuje a dovršuje politickou demokracii. V Berlínském programu možno číst: „V hospodářské demokracii mají společenské cíle přednost před cíli zhodnocování kapitálu v soukromém hospodářském sektoru. Politice nesmějí vymezovat jednací prostor hospodářská moc a podniky ovládající trh, nýbrž demokraticky legitimní rozhodnutí musí v zájmu společenského prospěchu určovat rámec a cíle hospodářského jednání“.

Pokud jde o vlastnické vztahy, vycházejí všechny programové dokumenty z Godesberského programu. Jeho formulace jsou však v této otázce dosti široké; vešla se do nich i Mitterandova politika z roku 1981, kdy došlo ke značnému rozšíření veřejného sektoru. Tento případ však byl ojedinělý, vcelku převládá tendence k privatizaci. Za největší vymoženost poválečného půlstoletí považují demokratičtí socialisté sociální stát. Berlínský program ho charakterizuje takto: „Nosnými pilíři sociálního státu jsou státně garantované sociální zajištění a spoluúčast, žalovatelný právní nárok na sociální dávky a právně zajištěné postavení zaměstnanců“. Sociální stát byl vybojován generacemi dělnického hnutí, SPD ho chce udržet a rozšířit, ovšem s novými akcenty: solidarita nenahrazuje vlastní odpovědnost, kdo chce předejít odbourání, musí přikročit k přestavbě.

Považují-li sociální demokraté hospodářský systém dnes i v dohledné budoucnosti za kapitalistický, neplatí to o charakteru společnosti. Dnešní společnosti ve vyspělých zemích nelze označovat za kapitalistické - od společností 19. i první poloviny 20. století se značně liší. Moc kapitálu byla řadou reforem silně omezena, kapitalistické principy a hodnoty byly v mnoha oblastech společnosti zatlačeny a nahrazeny alternativními principy a hodnotami z programatiky reformního socialismu. A to jak celostátně, tak v továrně. Zesílila moc odborů a omezila původně výhradní panství zaměstnavatele na pracovišti.

NOVÉ FILOZOFICKÉ PŘÍSTUPY

Pro konec 20. století je charakteristickým ztroskotání velkých utopií. Ve Francouzském programu se o tom píše: „Zánik velkých utopií - marxismu-leninismu, levičáctví, tiermondismu /směru očekávajícího obrodu Západu od třetího světa - M. H./ - zřejmě uzavírá celý politický cyklus“. V sociálně demokratických řadách se sice občas ozve hlas o potřebě nové utopie, ovšem v těchto případech nejde o celé utopické systemy. V minulosti se objevila řada požadavků, které byly považovány většinou současníků za utopické, ale v historicky krátké době byly splněny. Mám na mysli osmihodinovou pracovní dobu nebo Brandtův projekt modré oblohy nad Porúřím.

Jestliže v minulosti byly socialistické strany převážně ateistické, Godesberský program znamenal průlom i na tomto poli. Pro současnou sociální demokracii je příznačným světonázorový a filozofický pluralismus. V Godesberském programu čteme: „Demokratický socialismus ... nechce hlásat poslední pravdy - ne z nepochopení světových názorů či náboženských pravd nebo ze lhostejnosti vůči nim, ale z úcty k rozhodnutím člověka týkajícím se víry o jejichž obsahu nemůže rozhodovat ani politická strana, ani stát. Sociálně demokratická strana Německa je stranou svobody ducha. Je společenstvím lidí přicházejících z různých náboženských a myšlenkových směrů. Jejich shoda spočívá na společných mravních základních hodnotách a totožných politických cílech.“ V Berlínském programu SPD přivítala účast církví na společenském a politickém životě. V jejích řadách působí i na vysokých funkcích praktikující evangelíci včetně teologů. Ve Francii je ovšem situace odlišná. V programu socialistické strany obdobné pasáže nenajdeme, v osmdesátých letech došlo ke konfliktu mezi socialistickou vládou a katolíky ve věci církevních škol.

Dnešní sociálně demokratické myšlení odmítá tradiční determinismus Druhé i Třetí internacionály, kdy byl socialismus chápán jako historicky nevyhnutelný. Jinak se jeví i obraz člověka. Socialismus jako dědic osvícenství věřil, že člověk je od přírody dobrý a sociabilní, ignoroval tragickou dimenzi, prokletou část člověka. „Už nevěříme jako kdysi - praví se ve Francouzském programu - v přirozenou dobrotu člověka. Ale nadále věříme, že člověka je možno zdokonalit, pokud mu rozumná a ušlechtilá společenská organizace poskytne šanci“. Obdobnou pasáž obsahuje i Berlínský program, z něhož cituji: „Člověk není předurčen ani k dobru, ani ke zlu, je schopen učit se a rozumně jednat“. Výchozím i cílovým bodem jednání sociálních demokratů je důstojnost člověka; ta je nezávislá na jeho výkonech a užitečnosti.

Změny doznalo i socialistické pojetí pokroku. Jestliže víra v pokrok přežila Osvětim a Hirošimu, poznání, že pokračování vědeckého, technického a ekonomického vývoje dosavadními cestami vede ke zkáze planety, postavila nejen socialisty před otázku, zda se nevzdat pojmu pokrok. Při přípravě Berlínského programu se o tom v SPD vážně diskutovalo a došlo se k nutnosti nového pojetí tohoto pojmu. Podle něho vyžaduje pokrok nejen změny, ale i uchování toho, co je třeba uchovat. Ozonová vrstva je nejvýraznějším příkladem. „Chceme pokrok, který je zaměřen ne na kvantitu, ale na kvalitu, na vyšší kvalitu lidského života. Vyžaduje změnu myšlení, změnu řízení, výběr a uzpůsobení především v technice a v hospodářství.“ A na jiném místě: „Čím je svět ohroženější, tím nutnější je pokrok“.

Tím je určeno i místo ekologické dimenze tržní ekonomiky. Průmyslová společnost musí být ekologizována, ekologie určuje meze růstu. Berlínský program mluví o stoupajícím blahobytu při menším tempu růstu.

Postmoderní doba je charakterizována vzestupem individualismu, a to muselo vzít na vědomí i hnutí, které tradičně tíhne ke kolektivismu. Francouzský program potvrzuje jako jeden z cílů autonomii jedince a dodává: „Soudobý individualismus, chuť riskovat, vůle podnikat, snaha o zdravé životní prostředí a o kvalitní život mohou být postaveny do služeb úsilí o vytvoření otevřené a vyrovnané společnosti, respektující jiné“. Zároveň však autoři programu zdůrazňují, že podmínkami rozvoje individua jsou občanská uvědomělost, solidarita a odpovědnost vůči druhému.

Stěžejní význam má pasáž Berlínského programu o kultuře. Jde o kulturu v širokém slova smyslu, ta se projevuje ve styku člověka s člověkem, s jinými živými tvory a s věcmi; přitom v každé společnosti existuje mnoho kultur. Klíčový význam má věta: „Nechceme kulturu manipulovanou ekonomickými zájmy, nechceme komercializaci všech oblastí života, nýbrž chceme hospodářství, které se vřazuje do kultury soužití“. Hlavní autor programu Erhard Eppler dodává: „To je snad nejrevolutionnější věta celého programu“. Zatímco dosud ve všech historických epochách pronikaly ekonomické zájmy do kultury, nyní tomu má být naopak: hospodářství má být chápáno jako součást kultury soužití. Je to určitě utopie, ale utopie konstruktivní, která podněcuje k jednání.

Berlínský program vymezuje i pole působnosti politiky. „Politika je nutná dimenze lidského spoluzití. Neomezuje se na instituce státu. Všude tam, kde jde o šíření nebo zadržování informací, o změnu vědomí a životních poměrů, o vytváření mínění, o projevy vůle, o výkon moci nebo zastupování zájmů, se praktikuje politika. Politické jednání má své meze. Ty nelze překročit bez újmy pro jednotlivce i společnost. Omyl a vina, nemoc a neštěstí, bolest a zoufalství, selhání a ztroskotání patří také ke společnosti svobodných a rovných, k životu člověka. Politika může vytvářet jen podmínky pro smysluplný život. Chce-li sama přinášet štěstí a naplnění, vydává se v nebezpečí, že sklouzne k totalitnímu předpisování.“

Miroslav Ševčík

Prosím vás, mám ještě jednu poznámku. Jestli má někdo z diskutujících či vystupujících něco proti tomu, že jeho příspěvek bude doslova přepsán a vydán ve sborníku, ať za mnou přijde a my bychom jeho diskusní příspěvek v souladu s jeho přáním nezveřejnili.

Poznámka

Poznámka

Poznámka

ISBN 80-7169-500-9